

Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta mezinárodních vztahů
Katedra cestovního ruchu
Hlavní specializace: Cestovní ruch

Diplomová práce

Udržitelný rozvoj cestovního ruchu na Kypru

Autor: Tereza Bondyová

Vedoucí diplomové práce: doc. Ing. Jarmila Indrová, CSc.

Praha

květen 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Udržitelný rozvoj cestovního ruchu na Kypru“ zpracovala samostatně a s použitím uvedené literatury a internetových zdrojů.

V Praze dne

podpis
Tereza Bondyová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí, paní doc. Ing. Jarmile Indrové, CSc. za ochotu vést mou diplomovou práci, vstřícnost a trpělivost.

Abstrakt práce

Tato diplomová práce se zabývá otázkou udržitelnosti rozvoje cestovního ruchu na Kypru. Cílem je podrobná studie této problematiky v dané středomořské destinaci. Práce je členěna do několika částí. První z nich se zaměřuje obecně na udržitelný rozvoj, představuje mimo jiné formy tzv. šetrného cestovního ruchu a principy a pilíře, na kterých jsou založeny. Další pak popisuje zemi z hlediska geografického, historického, ekonomického, životního prostředí a dopravní infrastruktury. Na tuto část navazuje třetí s popisem Kypru jako destinace cestovního ruchu, s jeho atraktivitami a zvláštnostmi danými místní geopolitickou situací a také s popisem příjezdového a domácího cestovního ruchu. Poslední část diplomové práce se zabývá podrobnou analýzou trvalé udržitelnosti rozvoje cestovního ruchu na Kypru se závěrečným vyhodnocením aktuální situace, a to za pomoci aplikace relevantních indikátorů udržitelného rozvoje cestovního ruchu a vytvořené SWOT analýzy.

Klíčová slova: cestovní ruch, udržitelný rozvoj, Kyperská republika, Evropská unie, kyperská otázka, kyperská ekonomika

Abstract

Title: „*Sustainable development of tourism in Cyprus*“. Prague: Faculty of International Relations, University of Economics, Prague, 2015.

The aim of this final thesis is the evaluation of the current situation in the area of sustainable development of tourism in Cyprus. The thesis is structured into several chapters. First of them describes the sustainable development in general, it presents beside other things the forms of so called gentle tourism and the principles and pillars it is based on. The second chapter describes the country's geography, history, economical situation, environment and infrastructure. Another part presents Cyprus as a destination of tourism, with its attractiveness and differences related to the geopolitical situation. It also describes the incoming and domestic tourism. The last chapter analyses the permanent sustainability of tourism development in Cyprus. It contains also the final evaluation of the current situation based on the use of relevant indicators of sustainable development of tourism and the use of the created SWOT analysis.

Key words: tourism, sustainable development, Cyprus, European Union, Cypriot economy, Cyprus issue

Obsah

ÚVOD.....	1
1 UDRŽITELNÝ ROZVOJ.....	3
Agenda 21,.....	5
Agenda pro udržitelný rozvoj 2030.....	7
1.1 Udržitelný cestovní ruch	8
Šetrné formy cestovního ruchu	10
Indikátory udržitelnosti	12
2 CHARAKTERISTIKA OSTROVA KYPR.....	13
2.1 Geografie	13
2.2 Historie	14
2.3 Ekonomická situace.....	15
Současné kyperské hospodářské výzvy.....	18
2.4 Životní prostředí	19
2.5 Dopravní infrastruktura	20
3 KYPR JAKO DESTINACE CESTOVNÍHO RUCHU	22
3.1 Atraktivita	22
3.1.1 Kulturně-historické.....	22
3.1.2 Přírodní	26
3.2 Cestovní ruch na Kypru	29
3.2.1 Současná praxe v souvislosti s aktuální geopolitickou situací.....	32
3.3 Příjezdový a domácí cestovní ruch,	35
3.4 Předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu.....	37
3.5 Překážky v rozvoji cestovního ruchu	39
4 TRVALE UDRŽITELNÝ ROZVOJ CESTOVNÍHO RUCHU NA KYPRU	40
4.1 Orgány, instituce a iniciativy podporující rozvoj cestovního ruchu.....	41
4.1.1 Kyperská organizace cestovního ruchu	41
4.1.2 Kyperská iniciativa udržitelného rozvoje.....	41
4.1.3 Ministerstvo energetiky, obchodu, průmyslu a cestovního ruchu	42
4.1.4 Ministerstvo zemědělství, přírodních zdrojů a životního prostředí	42

4.2 Cíle udržitelného cestovního ruchu na Kypru.....	43
4.3 Principy udržitelného rozvoje cestovního ruchu na Kypru a jejich aplikace.....	44
4.4 Klíčové faktory v udržitelném rozvoji cestovního ruchu na Kypru	46
4.5 Mechanismy pro implementaci udržitelnosti do cestovního ruchu Kypru.....	47
4.6 Indikátory udržitelného cestovního ruchu a proces monitorování	48
4.7 SWOT analýza	50
Silné stránky	50
Slabé stránky	51
Příležitosti.....	51
Hrozby	51
ZÁVĚR.....	52
LITERATURA	55
INTERNETOVÉ ZDROJE	57

Seznam použitých zkratk

CyStat	Kyperský národní statistický úřad
EU	Evropská Unie
EuroStat	Evropský statistický úřad
MMR ČR	Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OSN/UN	Organizace Spojených Národů
SDG	Sustainable Development Goals
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNFICYP	United Nations Peacekeeping Force in Cyprus
UNWTO	World Tourism Organization
WCED	World Commission on Environment and Development
WTTC	World Travel and Tourism Council

Úvod

Středomořský ostrov Kypr patří pro svou výhodnou geografickou polohu, rozmanité přírodní i kulturní atraktivitu a velmi dobrou vybavenost k zemím s velkým potenciálem pro rozvoj cestovního ruchu. I když si v minulosti ostrov přivlastňovaly pevninské státy Řecko s Tureckem, má Kypr jednoznačně definovaný vlastní charakter, který láká k návštěvě a seznámení se s ním. Na prvním místě jsou to samozřejmě vodní radovánky, které zde turisté vyhledávají, ale lze se běžně setkat i s cestovateli, kteří sem jezdí za poznáním kultury a krásami přírody.

Každoročně ostrov navštěvují turisté z celého světa, mnozí z nich se sem i pravidelně vracejí, navštěvují přátele a příbuzné či si zde dokonce pořídili přechodné bydliště. Mezi nejpočetnější národnostní skupiny turistů, kteří na ostrově tráví své dovolené, patří Britové, Rusové a Němci. Cestovní ruch na Kypru, spolu s bankovníctvím, tvoří a již mnoho let tvořil hlavní zdroj příjmů ostrova. Cestování se stalo součástí životního stylu obyvatel všude na světě, lidé vyhledávají stále nové destinace i způsoby trávení dovolené, čím dál tím častěji chtějí prožít něco mimořádného.

Kromě pozitivních jevů spojených s rozvojem cestovního ruchu se samozřejmě ale vyskytují také jevy negativní. Aby se pokud možno zcela zabránilo těmto negativním jevům, které mohou mít velice nepříznivý dopad na různé složky prostředí, je třeba, aby se příslušné orgány a organizace zabývaly trvalou udržitelností rozvoje cestovního ruchu a prosazovaly tento způsob rozvoje i mezi subjekty cestovního ruchu, podnikatele, kteří přímo vytvářejí podmínky pro uspokojování potřeb turistů. Cestovní ruch je oblastí, ve které je maximální potřeba reflektovat principy udržitelnosti, jelikož pouze za těchto podmínek se může cestovní ruch rozvíjet „zdravým“ způsobem, bez vzniklých škod.

Cílem této diplomové práce je podrobná analýza trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu a její aplikace na vybranou destinaci Kypr. Zároveň práce hodnotí současnou situaci, zda rozvoj turismu probíhá udržitelnou formou a navrhuje nové možnosti řešení. Zabývá se i potenciálem udržitelnosti rozvoje cestovního ruchu na ostrově, porovnává jeho silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby, způsob podpory či propagace udržitelnosti místními organizacemi.

Aby bylo možné dosáhnout hlavního cíle, je třeba stanovit si i několik cílů dílčích. Bude zkoumáno, zda se rozvoj cestovního ruchu na Kypru ubírá správným směrem, případně jaká

jsou další možná rizika rozvoje. Může to být třeba geopolitická situace, konflikty sousedních zemí jako jsou Izrael a Turecko, nestabilita v Egyptě. Rizikem mohou být i strategické zájmy, např. v souvislosti s nalezišti nerostných surovin v okolí Kypru. Ohrožením může být také globální riziko v podobě vlivu terorismu, na ostrov se většina turistů dopravuje letecky. Rizikem pro cestovní ruch je i další případná vlna finanční krize. Dále se v práci autorka bude zabývat segmentací účastníků cestovního ruchu, zda je orientace na ruský mluvící turisty adekvátní současné ekonomické situaci a zda je Kypr schopen reagovat na nové trendy v cestovním ruchu, zda nabízí dostatek možností pro volnočasové vyžití a odpočinek. Dílčím cílem bude i hypotéza, jakým způsobem by k udržitelnému rozvoji turismu mohlo přispět vyřešení tzv. kyperské otázky. Všechny tyto podněty jsou v práci zkoumány a následně jsou z nich vyvozeny odpovídající závěry.

Jako vybranou destinaci si autorka zvolila ostrov Kypr z toho důvodu, že zde měla možnost strávit rok života, ve školním roce 2007/2008 zde navštěvovala střední školu a poznala tak místní kulturu, zvyklosti, povahu obyvatel a také názory a postoje k politické situaci země. Otázkou kyperské situace se zabývá již několik let. Své bakalářské studium zakončila prací s názvem „Potenciál turismu a rekreace Kypru“, na kterou by nyní ráda navázala.

Základní metodou, která byla použita pro zpracování této práce, je literární rešerše. Použité zdroje informací pro vypracování této diplomové práce jsou kombinací knižních i internetových materiálů, novinových článků, brožur, publikací a vlastních poznatků autorky z období pobytu na ostrově, které právě spolu s ověřenými informacemi dotvářejí celkovou strukturu práce. Tištěné prameny mají svou výhodu v ucelenosti a přehlednosti informací, zároveň se ale musí brát v úvahu jejich rychlé zastarávání a složitější možnost aktualizace údajů, které se v průběhu času mění. Z tohoto důvodu jsou v textu podle knižních zdrojů zpracovány pouze ty údaje, které se nemění. Oproti tomu mají výhodu internetové materiály, které pružně reagují na aktuální dění a nové události, mohou být doplňovány a aktualizovány. Použité internetové zdroje jsou často v anglické verzi, což je zapříčiněno zejména nedostatkem těchto zdrojů v češtině.

V práci je dále použita metoda analýzy, kdy jsou jednotlivé části podrobně zkoumány a popisovány, metoda analýzy sekundárních dat, která se týká zejména použitých statistických údajů a metoda komparace. Ze vzájemného spojení a porovnání poznatků jsou následně vyvozeny závěry a doporučení.

Úvodní, teoretická část práce, se věnuje významu udržitelného rozvoje, vysvětluje důležité pojmy a definice, představuje vybrané dokumenty a konference, které vytvořily základ pro tuto oblast. Dále se zaměřuje na pojetí udržitelného rozvoje cestovního ruchu, některé šetrné formy cestovního ruchu a indikátory udržitelnosti, jak jsou popsány v odborné literatuře. Druhá část si klade za cíl seznámit čtenáře blíže s Kyprem jako takovým, zabývá se problematikou geografie, historie, podrobnou analýzou ekonomické situace, životního prostředí a dopravní infrastruktury. Na tuto část navazuje další, která zkoumá destinaci z hlediska její vhodnosti pro cestovní ruch – hodnotí současnou situaci, kyperské atraktivitu, předpoklady a překážky, které se zde pro rozvoj cestovního ruchu vyskytují. Závěrečná část práce prezentuje, jakým způsobem se na Kypru prosazuje šetrný, trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu. Jmenuje některé významné orgány působící v této oblasti, představuje konkrétní nabízené produkty, ale zároveň upozorňuje na nejdůležitější faktory (výzvy), na které je potřeba se v budoucnu více zaměřit. Hodnotí mechanismy pro implementaci udržitelnosti do složek cestovního ruchu, indikátory a jakým způsobem se tyto kontrolují. V samotném závěru práce je vyhotovena SWOT analýza se závěrečným vyhodnocením a doporučeními.

1 Udržitelný rozvoj

Udržitelný rozvoj lze podle Zprávy pro Světovou komisi OSN pro životní prostředí a rozvoj (WCED, angl. World Commission on Environment and Development, 1987) „Naše společná budoucnost“ charakterizovat jako rozvoj, který zajišťuje potřeby současnosti, aniž by omezoval možnosti uspokojit potřeby budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby. Poslední z velkých mezinárodních setkání, Světový summit o udržitelném rozvoji zdůraznil, že cílem je takový rozvoj, který zajistí rovnováhu mezi třemi základními pilíři: sociálním, ekonomickým a environmentálním, jak symbolicky vyjádřilo jeho heslo: lidé, planeta, prosperita.¹ Výkladový slovník cestovního ruchu² uvádí podobnou definici s odkazem právě na původní formulaci Světové komise pro životní prostředí a rozvoj: udržitelný rozvoj (nepřesně, ale často též trvale udržitelný rozvoj; angl. sustainable development) = takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachová možnost

¹ KOLEKTIV KONSORCIA SPROR PLUS. *Cestovní ruch a udržitelný rozvoj: Odborná školení a vzdělávání pracovníků územní veřejné správy pro oblast cestovního ruchu* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007 [cit. 2015-01-19]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/b973337b-cccc-42a3-9d19-2b23356dcff2/GetFile15_1.pdf

² ZELENKA, J.; PÁSKOVÁ, M. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde, 2012, 768 s. ISBN 978-807-2018-802.

uspokojovat jejich základní životní potřeby a současně nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů. Uvádí nicméně i další definice, kde jsou zdůrazněny různé aspekty, přístupy a nástroje: Procesní: Udržitelný rozvoj je taková symbióza lidské společnosti s životním prostředím, která neustále hledá a nalézá rovnováhu rozvoje lidské společnosti, umělých a přírodních ekosystémů. Systémová: Udržitelný rozvoj je podmíněn takovou změnou materiálových a energetických toků mezi lidskou společností, umělými a přirozenými ekosystémy, která povede k dynamické rovnováze bez katastrofických výkyvů a nevratných negativních změn v celém systému biosféry. Manažerská: Udržitelný rozvoj je podmíněn takovým řízením přírodních i společenských, obnovitelných i neobnovitelných zdrojů, jehož výsledkem je dostatek zdrojů pro rozvoj a koexistenci lidské společnosti a biosféry. Humanistická: Udržitelným se stane rozvoj lidské společnosti tehdy, jestliže vnitřní zpětné vazby v přirozených ekosystémech budou v lidské společnosti nahrazeny etikou, morálkou, legislativou, obecně celkovou změnou myšlení a chování, která bude regulovat současný extenzivní exploatační rozvoj lidské společnosti.

Aby tedy bylo dosaženo udržitelnosti, je třeba brát v úvahu již zmiňované tři základní pilíře:

- Sociální rozvoj, který bude respektovat potřeby všech,
- Udržení vysoké a stabilní úrovně ekonomického růstu a zaměstnanosti,
- Účinná ochrana životního prostředí a šetrné využívání přírodních zdrojů.

Mezi principy udržitelného rozvoje patří podle příručky MMR ČR³ propojení těchto pilířů, pokud by se totiž zohlednily pouze některé z nich, toto řešení by nepřineslo dlouhodobě uspokojující výsledky. Aby byla jednotlivá rozhodnutí dlouhodobě perspektivní, je třeba tato rozhodnutí zvažovat z hlediska dlouhodobých dopadů, musí tedy být strategicky plánovaná. Dalším principem je, že kapacita životního prostředí je omezena. A to nejen ve smyslu životního prostředí jako zdroje surovin, látek a funkcí potřebných k životu, ale také jako prostoru pro odpady a znečištění všeho druhu. Nutná je i předběžná opatrnost, jelikož ne vždy jsou důsledky některých lidských činností známy. Lidské poznání zákonitostí fungujících v životním prostředí je stále ještě na nízkém stupni, a proto je opatrnost na

³ KOLEKTIV KONSORCIA SPROR PLUS. *Cestovní ruch a udržitelný rozvoj: Odborná školení a vzdělávání pracovníků územní veřejné správy pro oblast cestovního ruchu* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007 [cit. 2015-01-19]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/b973337b-cccc-42a3-9d19-2b23356dcff2/GetFile15_1.pdf

místě. S opatrností souvisí další z principů, prevence. Je mnohem efektivnější než následné řešení dopadů. Na řešení problémů, které již vznikly, musí být vynaloženo daleko větší množství zdrojů, a to jak časových, finančních, tak i lidských. Dalším pilířem je kvalita života. Má rozměr nejen materiální, ale také společenský, etický, estetický, duchovní, kulturní a další. Vychází z přirozené touhy lidí po kvalitním životě. Sociální spravedlnost se zabývá myšlenkou, že příležitosti i zodpovědnosti by měly být děleny mezi země, regiony i mezi rozdílné sociální skupiny. Sociálnímu pilíři udržitelného rozvoje se v dnešní době přikládá stále větší význam a udržitelný rozvoj je čím dál častěji chápán jako „trvalé zlepšování sociálních podmínek v rámci ekologické únosnosti Země.“ Dále je nutné zohlednit vztah „lokální - globální“, protože činnosti na místní úrovni mohou ovlivnit problémy na globální úrovni – např. je vytvářejí nebo je mohou pomoci řešit (či naopak). Vnitrogenerační a mezigenerační odpovědnost (rovnosti práv) je také jedním z principů udržitelného rozvoje. Je třeba zabezpečit národnostní, rasové i jiné rovnosti, respektování práv všech současných i budoucích generací na zdravé životní prostředí a sociální spravedlnost. Nutné je i respektování demokratických procesů. Pokud bude veřejnost zapojena již od počáteční fáze plánování, budou vytvořeny nejen objektivnější plány, ale také obecná podpora pro jejich realizaci.

Agenda 21^{4, 5}

Základním dokumentem, který byl v oblasti udržitelného rozvoje přijat, je Agenda 21 z roku 1992. Je to dokument OSN, který se zabývá principy udržitelného rozvoje na globální úrovni a rozpracovává je do jednotlivých problémových oblastí. Je to program, který naznačuje cestu k udržitelnému rozvoji pro 21. století. Byl přijat na konferenci OSN o životním prostředí, která je známá pod názvem „Summit Země“ a konala se v Riu de Janeiru. Tato konference znamenala významný zlomový bod ve světové diplomacii a strategii rozvoje planety Země, protože se zde sešlo na 10 000 oficiálních delegátů ze 178 zemí světa a bylo dohodnuto několik důležitých opatření, zásad a přijato několik významných dokumentů. Důraz při uplatňování principů udržitelného rozvoje byl kladen zejména na mezinárodní spolupráci. Kromě Agendy 21 byly přijaty i tyto další dokumenty:

- Deklarace z Rio de Janeira o životním prostředí a rozvoji (Charta Země),

⁴ UNITED NATIONS. *Sustainable development: AGENDA 21* [online]. [cit. 2015-01-22]. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

⁵ KOLEKTIV KONSORCIA SPROR PLUS. *Cestovní ruch a udržitelný rozvoj: Odborná školení a vzdělávání pracovníků územní veřejné správy pro oblast cestovního ruchu* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007 [cit. 2015-01-19]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/b973337b-cccc-42a3-9d19-2b23356dcff2/GetFile15_1.pdf

- Rámcová úmluva Spojených národů o změně klimatu,
- Úmluva o biologické rozmanitosti,
- Prohlášení k principům globální dohody o využívání, ochraně a trvale udržitelném rozvoji všech typů lesů.

Na koncept Agendy 21 navazuje Místní Agenda 21, která je strategickým a akčním plánem rozvoje obce či regionu, vypracovaným ve spolupráci s veřejností a občanským sektorem, podnikateli a dalšími subjekty, které jsou rozpracovány v Agendě 21.

Obrázek 1: Schéma trvale udržitelného rozvoje v dokumentu Agendy 21. Zdroj: http://web2.mendelu.cz/af_291_projekty/files/10/skripta/index.php?N=1&I=3&J=0&K=0

Již od 70. let 20. století se však lidé intenzivněji zabývali myšlenkou udržitelnosti rozvoje, za rozporuplný byl považován vztah životního prostředí a hospodářského růstu. V roce 1972 se konala konference OSN ve Stockholmu, kde byla deklarována nutnost racionálnějšího využívání zdrojů a zlepšení životního prostředí, zároveň však byly důkladně rozebrány negativní aspekty hospodářské činnosti, čímž tato konference přispěla k rozporu mezi snahami o účinnou ochranu prostředí a hospodářským rozvojem.

Další významnou konferencí byl Světový summit o udržitelném rozvoji (také známý pod názvem Summit Země 2002 nebo Rio+10), který se konal v roce 2002 v Johannesburgu. Hodnotil především dosavadní vývoj uplatňování principů udržitelného rozvoje po deseti letech od konference v Riu de Janeiru.⁶

⁶ KOLEKTIV KONSORCIA SPROR PLUS. *Cestovní ruch a udržitelný rozvoj: Odborná školení a vzdělávání pracovníků územní veřejné správy pro oblast cestovního ruchu* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007 [cit. 2015-01-19]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/b973337b-cccc-42a3-9d19-2b23356dcff2/GetFile15_1.pdf

Za dalších 10 let, tedy v roce 2012 se opět konal Světový summit o udržitelném rozvoji, tentokrát opět v Riu de Janeiro, známý také pod názvem Rio+20. Hlavním cílem konference bylo projednání klíčových otázek rozvoje, který bere v úvahu nejen ekonomické a sociální záležitosti, ale také ochranu životního prostředí, na němž závisí prosperita států celého světa. Výstupem konference byla společná deklarace zúčastněných států, která především vyzývala k racionalizaci neefektivních dotací fosilních paliv a k eliminaci škodlivých dotací. Zabývala se také náhradou Komise OSN pro udržitelný rozvoj (která vznikla po summitu v roce 1992). Místo ní bylo ustanoveno politické fórum na vysoké úrovni, jehož podoba měla být definována mezivládním procesem. Dokument také zdůraznil nutnost většího zapojení občanské společnosti a soukromého sektoru do tohoto procesu, včetně podpory udržitelného chování podniků. Deklarace zahájila proces definování Cílů udržitelného rozvoje (SDGs), které měly po roce 2015 navázat na Rozvojové cíle tisíciletí a měly být snadno komunikovatelné a orientační pro aktivity všech států. V průběhu samotné konference se nepodařilo identifikovat konkrétní tematické oblasti pro tyto cíle (energetika, voda), toto již bylo předmětem mezivládního procesu.⁷ Z tohoto procesu nakonec v září 2015 vzešly finální návrhy sedmnácti Cílů udržitelného rozvoje, které jsou v anglickém jazyce uvedeny zde v přílohách práce jako příloha č. 1. Tyto cíle vstoupily v platnost 1. ledna 2016, na jejich jazykových úpravách do češtiny se zatím pracuje.

Agenda pro udržitelný rozvoj 2030⁸

Agenda 2030, do které jsou zahrnuty zmiňované rozvojové cíle s jejich 169 specifickými dílčími cíly udržitelného rozvoje, slibuje, že „transformuje náš svět k lepšímu do roku 2030“. Navazuje na úspěšnou agendu Rozvojových cílů tisíciletí a podílely se na její formulaci všechny členské státy OSN, zástupci občanské společnosti, podnikatelské sféry, akademické obce i občané ze všech kontinentů. Agendu udržitelného rozvoje oficiálně schválil summit OSN 25. září 2015 v New Yorku.⁹ Oproti Agendě 21, která se zaměřovala

⁷ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR. *Zahraniční vztahy: Multilaterální spolupráce* [online].

[cit. 2015-01-22]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/osn/rio_20_svetovy_summit_o_udrzitelnem.html

⁸ UNITED NATIONS. *Sustainable development: Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* [online]. 2015 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z:

<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

⁹ INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE: *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs) 2015 – 2030* [online]. 2015 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/cile-udrzitelného-rozvoje-sdgs-2015-2030/>

zejména na životní prostředí má tato nová mnohem širší rozsah, zabývá se prakticky veškerými oblastmi lidského působení (viz příloha č.1).

1.1 Udržitelný cestovní ruch

Udržitelný cestovní ruch (nepřesně též udržitelná turistika; angl. sustainable tourism) vymezuje Výkladový slovník¹⁰ jako cestovní ruch, který dlouhodobě nenarušuje přírodní, kulturní a sociální prostředí. Uvádí environmentální vymezení, návrh normy EU 1561, koncepce rozvoje a plánování cestovního ruchu, jehož cílem je ochrana a zachování životního prostředí ve všech jeho aspektech a respektování životního stylu místních obyvatel; Další definice, holistická, vysvětluje pojem jako cestovní ruch, kdy aktivity a služby poskytované návštěvníkům a vlastní aktivity návštěvníků ovlivňují přírodní a antropogenní životní prostředí, místní komunitu a biosféru jako celek pouze v takové míře a kvalitě, která neobnovitelně negativně nemění globální ani lokální životní prostředí, místní komunitu a biosféru jako celek a neomezuje tak možnost využití cestovním ruchem a další antropogenní využití destinace v budoucnosti, stejně jako funkce biosféry. Poslední, ekonomicko-environmentální vymezení, podle UNWTO, zní: Schopnost destinace udržet si potenciál konkurence v soutěži s novými, historicky méně využívanými destinacemi, přitáhnout první i opakované návštěvy, podržet si kulturní jedinečnost, být v rovnováze s životním prostředím.

Udržitelný rozvoj cestovního ruchu, podle Ministerstva pro místní rozvoj ČR¹¹, „uspokojuje potřeby současných turistů a hostitelských regionů s ohledem na ochranu a zhodnocení příležitostí pro budoucnost. Toto platí pokud jde o vedení a řízení všech zdrojů v takovém duchu, že ekonomické, sociální a estetické potřeby můžou být uspokojeny za předpokladu uchování kulturní integrity, základních ekologických procesů, biologické diverzity a systému životních hodnot. Vymezení dlouhodobě (trvale) udržitelného cestovního ruchu vycházejí z požadavku nenarušovat působením cestovního ruchu životní prostředí destinace (tedy „cestovní ruch, který dlouhodobě nenarušuje přírodní, kulturní a sociální prostředí destinace“) a liší se mírou, komplexností a způsobem zahrnutí jednotlivých aspektů destinace do definice/vymezení.“

¹⁰ ZELENKA, J.; PÁSKOVÁ, M. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde, 2012, 768 s. ISBN 978-807-2018-802.

¹¹ KOLEKTIV KONSORCIA SPROR PLUS. *Cestovní ruch a udržitelný rozvoj: Odborná školení a vzdělávání pracovníků územní veřejné správy pro oblast cestovního ruchu* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007 [cit. 2015-01-19]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/b973337b-cccc-42a3-9d19-2b23356dcff2/GetFile15_1.pdf

Udržitelný rozvoj a životní prostředí jsou jedním z trendů současného cestovního ruchu. Lidé si stále více uvědomují význam ekologie, což způsobuje stále se zvyšující poptávku po destinacích, kde hraje příroda a populace jednu z klíčových rolí. To může mít následující důsledky, jak je definovalo Ministerstvo pro místní rozvoj ČR ve své publikaci¹²:

- „znečištění ovzduší a klimatické změny mohou významně ovlivnit destinace, jejichž přitažlivost je založena na přírodních krásách, a přímořská letoviska (již dnes se s problémy potýkají např. italské Benátky);
- dle některých výzkumů již klimatické změny ovlivnily cestovní ruch v Evropě – průměrné teploty na celém kontinentu stoupají, v severní části kontinentu se dešťové úhrny zvyšují, v jižních oblastech naopak srážek ubývá – důsledkem toho dochází ve Středomoří častěji k lesním požárům, turistická sezóna ve Skandinávii je naopak delší díky příznivějším teplotám;
- vzroste důležitost jednotlivých regionů v rámci destinace;
- politika destinačního managementu musí být zlepšována prostřednictvím kontinuálnějšího a důslednějšího plánování;
- preference destinací budou stále silněji spojovány s podporou místního obyvatelstva a jejich přívětivým postojem k rostoucímu počtu přijíždějících turistů;
- zvyšují se náklady na udržování „přírodních“ zdrojů pro cestovní ruch – tedy pláží, jezer, areálů pro zimní sporty atd.;
- vlády evropských zemí pravděpodobně přistoupí k zavedení ekologických daní, což zvýší ceny dopravy;
- vzhledem k rostoucí pozornosti ke stavu životního prostředí a potřebě chránit je roste zájem o zbylé „nezničené“ destinace;
- zvyšuje se poptávka po ekoturistice a cestovním ruchu zaměřeném na přírodní krásy, což se kvantitativně i kvalitativně odráží v nabídce v této oblasti;

¹² MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *Destinační management a vytváření produktů v cestovním ruchu* [online]. Praha, 2006 [cit. 2015-01-22]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/cc80193b-e4e8-4694-8a65-728df70a5fd8/GetFile14_2.pdf

- ekoturismus nesmí být zaměňován s udržitelným rozvojem cestovního ruchu.“

Šetrné formy cestovního ruchu

Šetrné formy upřednostňuje tzv. zelený cestovní ruch, což je forma cestovního ruchu šetrná vůči cílovým místům cestovního ruchu, ohleduplná vůči přírodě i celému životnímu prostředí, vůči kulturnímu a historickému bohatství i k vztahům mezi lidmi. „Zdůrazňuje především místní hledisko cestovního ruchu, tj. nejen ve volné krajině, ale také v mírně osídlených oblastech, na rozdíl od cestovního ruchu ve městech či v koncentrovaných přímořských střediscích. Zelený cestovní ruch je charakterizován touhou návštěvníků splynout s přírodou i lidským prostředím. Jde o cestovní ruch s aktivní náplní, respektující a chránící přírodu. V konkrétní podobě se setkáme především s ekoturistikou a venkovským cestovním ruchem.“¹³ Souhrnně lze hovořit také o měkkých formách cestovního ruchu. Jejich cílem je ochrana přírody a krajiny, ve které probíhají aktivity průmyslu cestovního ruchu a péče o životní prostředí. Soustředí se také na kulturní a sociální aspekty, které jsou základním potenciálem rozvoje cestovního ruchu v určité oblasti a jsou důležité zvláště proto, aby tato oblast neztratila na turistické atraktivitě.

„Rozvoj „měkkého“ cestovního ruchu je souborem dlouhodobě zaměřených aktivit, charakterizovaných zejména individuální návštěvností destinace a jejím převážně endogenním rozvojem. Rozvoj „tvrdého“ cestovního ruchu naopak představuje krátkodobě orientovaný (rychlá návratnost investic), převážně exogenní rozvoj cestovního ruchu, založený na hromadné návštěvnosti destinace. (...) V případě rozvoje tvrdého cestovního ruchu je dynamizace ekonomického růstu v neúměrné míře vykoupena labilitou systému destinace, neboť exogenní aktéři dostatečně neznají či ignorují skutečnou hodnotu destinačních zdrojů (zejména jejich hodnotu pro místní obyvatele). Naopak při rozvoji „měkkého“ cestovního ruchu sice probíhá ekonomický růst v pozvolnějším tempu, to je však kompenzováno relativní stabilitou destinačního systému. Proto je nezbytné usilovat o paralelní dynamizaci i stabilizaci destinace, tedy o udržování rovnováhy mezi působením endogenních a exogenních aktérů.“¹⁴

Zelený cestovní ruch můžeme dále dělit na ekoturismus, což je speciální typ přírodně-orientovaného cestovního ruchu, a venkovský cestovní ruch.

¹³ MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ. *Agroturistika: Zelený cestovní ruch* [online]. [cit. 2015-01-22]. Dostupné z: http://web2.mendelu.cz/af_291_projekty2/vseo/stranka.php?kod=1650

¹⁴ PÁSKOVÁ, M. *Environmentalistika cestovního ruchu*. Czech Journal of Tourism, 2012, roč. 1, č. 2, str. 77-113.

Výkladový slovník cestovního ruchu¹⁵ definuje ekoturismus takto: „forma cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni využitím chráněných výtvarů přírody, přírodních rezervací, kulturních památek a akcí, národních parků, dalších přírodních atraktivit, souhrnně biosféry a antroposféry (člověkem modelované životní prostředí) tak, aby nebyly cestovním ruchem nadměrně narušovány. Blízkými termíny jsou udržitelný CR a odpovědný CR, přírodně-orientovaný CR. Pro ekoturismus jsou typické ekoturistické aktivity – podle různé klasifikace více než 80 různých aktivit s relativně malým vlivem na ekosystémy. Pěší turistika, fotografování, pozorování volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, jízda na kajaku, účast na kulturních akcích, montanistika, cykloturistika, dílny hlubinné ekologie, survival, pozorování ptactva aj. Cílem návštěvníků jsou často ekosystémy s harmonickým sepětím.“ Venkovský (nebo též rurální) cestovní ruch je pak „souborné označení pro druh cestovního ruchu s vícedenním pobytem a s rekreačními aktivitami na venkově (procházky a pěší turistika, projížďky na kole nebo na koni, pozorování a péče o domácí zvířata, konzumace podomácku vyrobených potravin atd.), s ubytováním v soukromí nebo v menších hromadných ubytovacích zařízeních. Přitažlivost rurálního cestovního ruchu je založena na některých aspektech skutečného nebo fabulovaného venkovského způsobu života – rozsáhlá, tichá, klidná krajina, čistý vzduch, pracovní aktivity, zvyky a folklór, rozmanité stromy a zvířata atd. Jeho rozvoj souvisí s rozvojem venkova, budováním pěších tras a cyklotras, farem s alternativním zemědělstvím, budováním místních muzeí, skanzenů, revitalizací (rozvíjením) tradičních řemesel, budováním a obnovou menších ubytovacích zařízení a stravovacích zařízení atd.“¹⁶ Venkovský cestovní ruch může mít různé formy, např. agroturismus, ekoagroturismus, vesnická turistika, chataření a chalupaření, dobrodružný cestovní ruch nebo kulturní cestovní ruch.

Ekoturistika, což je zúžené označení pro ekoturismus, by se měla řídit podle následujícího desatera pravidel¹⁷:

- získejte co nejpodrobnější informace;
- odnešte si pouze fotografie a zanechtejte pouze své šlápoty;
- utrácejte peníze v místních komunitách;
- chraňte přírodní zdroje;

¹⁵ ZELENKA, J.; PÁSKOVÁ, M. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde, 2012, 768 s. ISBN 978-807-2018-802.

¹⁶ ZELENKA, J.; PÁSKOVÁ, M. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde, 2012, 768 s. ISBN 978-807-2018-802.

¹⁷ MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ. *Agroturistika: Zelený cestovní ruch* [online]. [cit. 2015-01-22]. Dostupné z: http://web2.mendelu.cz/af_291_projekty2/vseo/stranka.php?kod=1650

- chod'te co nejvíce pěšky;
- zůstávejte na vymezené trase;
- seznamte se s místní kulturou;
- používejte co nejméně znečišťující způsob dopravy;
- kompenzujte emise při svých cestách;
- jezte lokální produkty.

Indikátory udržitelnosti

Indikátor udržitelného rozvoje je vhodně zvolená entita (veličina, hodnota), měřená nebo získaná výpočtem, která má zřejmý vztah k vyhodnocení globálního vývoje, vývoje státu, ekosystému, regionu, komunity ve vztahu k naplňování koncepce udržitelného rozvoje. Indikátory pomáhají monitorovat vliv lidských aktivit v různých oblastech – bioindikátory, ekonomické indikátory, abiotické indikátory, sociální indikátory atd. Státy OECD sledují především indikátory kvality životního prostředí (emise do atmosféry, produkce různých druhů odpadů, kvalita vody atd.).

Pro cestovní ruch UNWTO samostatně zpracovala indikátory udržitelného rozvoje cestovního ruchu. Podle Výkladového slovníku mají dvě formy. „Klíčové indikátory využitelné univerzálně ve všech destinacích (ochrana území, stres, intenzita užívání, sociální dopady, kontrola rozvoje, odpadové hospodářství, proces plánování, kritické ekosystémy, spokojenost spotřebitelů, spokojenost místních obyvatel, příspěvek CR místní ekonomice, únosná kapacita, tlak na místo, atraktivnost) a specifické indikátory pro vybrané typy destinací – pro malé ostrovy (zjišťování kapitálových toků, míra zahraničního vlastnictví, místní pracovní místa vytvářená cestovním ruchem, dostupnost čisté vody, dostupnost elektřiny), chráněná území (rychlost reprodukce klíčových druhů, biodiverzita, změna složení druhů, intenzita CR, lidská populace v území a jeho okolí, aktivity lidí v území a v jeho okolí, míra pytláčení v území, nebezpečí – interakce lidé/zvířata, lidé/lidé), horské oblasti (reprodukce vybraných druhů, pokračující přítomnost volně žijících zvířat v tradičně obydlených oblastech, rozsah eroze způsobené návštěvníky, dopravní dostupnost, dopravní kongesce, podíl relativně ekologičtějšího způsobu dopravy (např. železniční doprava, vodní doprava), spokojenost zákazníků, ztráta estetické kvality), místa s kulturními atraktivitami (cena za restaurátorské práce, úroveň znečištění vzduchu, další negativní vlivy, intenzita využití, frekvence a typ kriminality, jazyky místních obyvatel, sociální dopady a spokojenost místních obyvatel), a dále pro pobřežní oblasti, osídlená místa, destinace pro ekoturismus. Výskyt daných dopadů se měří pomocí

fenomenálních (jevových, objektivních) indikátorů, jejich vnímání pomocí percepčních (vjemových, subjektivních) indikátorů. Jedním z indikátorů udržitelného vývoje CR může být i poměr využívání různých dopravních prostředků při dopravě do destinace, resp. pro pohyb po destinaci.“¹⁸

Systém indikátorů udržitelnosti pomáhá k dosažení udržitelnosti cestovního ruchu v dané destinaci. Indikátory tedy existují (zjednodušeně) ekonomické, sociální a ekologické. Aby mohly být považovány za relevantní, musí obsahovat pravdivé informace, musí být jednoznačně vyložitelné, musí mít jednotnou metodiku, a to proto, aby byla zaručena srovnatelnost. V neposlední řadě musí být srozumitelné pro všechny v cestovním ruchu zainteresované subjekty.

Existují různé typy indikátorů, jak je definovala UNWTO, každý s jinou mírou prospěšnosti pro tvůrce rozhodnutí¹⁹:

- indikátory včasné výstrahy (např. pokles množství hostů, kteří mají v úmyslu se vrátit),
- indikátory tlaků na systém (např. nedostatek vody nebo ukazatele kriminality),
- míra současného stavu průmyslu (např. podíl obsazenosti, úroveň uspokojení turistů),
- míra vlivu rozvoje cestovního ruchu na biofyzikální a socioekonomické prostředí (např. ukazatele úrovně odlesňování, změny struktury spotřeby a úrovně příjmů v místních společenstvích),
- míra úsilí managementu (např. cena za vyčištění pobřeží, které bylo znečištěno),
- míra účinnosti managementu, výsledky výkonnosti (změna úrovně znečištění, větší počet vracejících se turistů).

2 Charakteristika ostrova Kypr

V této části práce není cílem důkladné představení ostrova a jeho obecných charakteristik, jako spíš vymezení důležitých údajů pro lepší pochopení a ilustraci souvislostí, které se týkají možností udržitelnosti rozvoje cestovního ruchu na Kypru. Důraz je zde kladem zejména na statistické údaje v podkapitole zabývající se ekonomickou situací země.

2.1 Geografie

Z geografického hlediska je Kypr třetím největším ostrovem Středomoří, jeho rozloha činí ca. 9 251 km². Ostrov je rozdělen na jižní a severní část, jih tvoří Kyperská republika, kde

¹⁸ ZELENKA, J.; PÁSKOVÁ, M. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde, 2012, 768 s. ISBN 978-807-2018-802.

¹⁹ WORLD TOURISM ORGANISATION. *Indicators of sustainable development for tourism destinations: a guidebook*. Madrid: World Tourism Organization, 2004 [cit. 2015-01-23]. ISBN 92-844-0726-5.

žijí především kyperští Řekové, severní území spadá pod správu Turecka a je nazýváno „Severokyperskou tureckou republikou“. Celé území však náleží Kyperské republice. Turecko sever obsadilo při invazi v roce 1974. Mezi oběma stranami dodnes působí vojenské jednotky OSN, které mají za úkol dohlížet na udržování míru. Řecká část má rozlohu ca. 5 384 km² a turecká ca. 3 355 km². Nejbližší vzdálenosti k okolním státům jsou 68 km do Turecka, 394 km k řeckému ostrovu Rhodos, 95 km do Sýrie a asi 325 km daleko leží Egypt.²⁰ Počet obyvatel byl ke konci roku 2014 847 000, tedy na území spravovaném vládou Kyperské republiky²¹, údaje o populaci a obecně statistiky ze severní části jsou spíše odhady, jelikož toto území jako samostatné uznává pouze Turecko. Ve výroční zprávě Státní plánovací kanceláře tzv. Severokyperské turecké republiky z roku 2014 se uvádí číslo 313 626 obyvatel.²²

Na Kypru jsou dvě horská pásma, Kyrenia (Pentadaktylos) na severovýchodě a na jihu Troodos s nejvyšší horou Olympos (1 953 m n. m.), mezi nimiž leží úrodné pásmo Mesaoría.

Pobřeží Kyperské republiky je dlouhé 671 km (pobřeží severní části ostrova měří 384 km), je tvořeno písčnými i štěrkovými plážemi a také skalnatými útesy s malými zátokami. Středozemní moře má v této oblasti vůbec nejvyšší teploty.

V současnosti řeší Kypr problémy s dodávkami vody, obvykle zde prší v zimních měsících, letní pak bývají suché a velmi horké, ve vnitrozemí lze běžně naměřit teplotu kolem 40°C. Průměrné zimní teploty se pohybují kolem 10 - 15°C.

2.2 Historie

Díky své výhodné strategické pozici byl Kypr v dějinách kolonizován, jako poslední ho obsadila a převzala od Osmanské říše Velká Británie v roce 1878. Po staletí tu přitom žili v míru společně kyperští Řekové i kyperští Turci. Teprve v roce 1959 byla podepsána smlouva o Kypru, díky které se ostrov osamostatnil od britské nadvlády. Tehdy ale také zároveň začal vznikat konflikt mezi obyvateli, kteří byli děleni do kategorií podle národností na Řeky a Turky. Řekové měli větší poměrné zastoupení ve státní

²⁰ HRAZDIRA, L.; ČEŘOVSKÝ, J. *ŘECKO TURECKO KYPR: průvodce olympia*. 2. vyd. Praha: Olympia, 1990, 374 s. ISBN 27-037-90.

²¹ STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. *Main indicators* [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/dmlIndicator_main_en/dmlIndicator_main_en?OpenDocument

²² STATE PLANNING ORGANIZATION. Turkish Republic of Northern Cyprus. *Economic and Social Indicators* [online]. 2014 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.devplan.org/Ecosos/BOOK/SEG-2014.pdf>

administrativě i v armádě. Prezidentem ostrova byl Řek, viceprezidentem Turek, každý volen svým lidem. Z těchto důvodů se Turci začali obávat řecké nadvlády, vznikaly etnické nepokoje, které vyústily v občanskou válku. V roce 1964 byly na ostrov povolány vojenské jednotky OSN na misi UNFICYP, přesto však deset let poté došlo v roce 1974 k invazi turecké armády a obsazení severní části území (asi 37% plochy ostrova). Kromě přibližně 40 000 vojáků se na Kypr dostalo též kolem 150 000 civilistů, kteří se nastěhovali do domů po kyperských Řecích, kteří tyto objekty museli nedobrovolně přes noc opustit.²³ Nutno zdůraznit, že i naopak turečtí Kypřané museli opustit jih a přesunout se na sever. V roce 1983 zde byla vyhlášena tzv. Severokyperská turecká republika, kterou dodnes oficiálně uznává pouze Turecko. Celosvětově byla tato turecká invaze odsouzena a doposud zde jsou porušována lidská práva na návrat a osídlování.²⁴

2.3 Ekonomická situace²⁵

Kyperská republika je z hospodářského hlediska vyspělým státem s otevřenou ekonomikou. Převažuje zde terciální sektor v hospodářství, dalším charakteristickým rysem je malý objem vlastní průmyslové výroby a zemědělské produkce. Dlouhá desetiletí působil Kypr jako významné regionální offshorové daňové centrum. Důležitým podnětem pro rozvoj hospodářství byl vstup Kyperské republiky do Evropské unie v květnu roku 2004 a přístup k eurozóně o čtyři roky poté. S ohledem na svou geografickou polohu země dlouhodobě usiluje o plnění funkce mostu mezi EU a Blízkým východem. Panuje zde všeobecně příznivé podnikatelské prostředí s obchodními a daňovými službami na vysoké úrovni, relativně moderní infrastrukturou, kvalifikovanou pracovní silou, právním systémem, který je přizpůsobený podnikání a zatím také stále nízkým stupněm kriminality. Počet obyvatel Kyperské republiky na konci roku 2014 byl 847 tisíc²⁶, z nichž bylo asi 66% ekonomicky aktivních. Potenciál kyperského trhu každoročně znásobují ca. 2,4 miliony turistů, kteří na ostrov přijíždějí zejména v období od dubna do listopadu. Kypr je

²³ HRAZDIRA, L.; ČEŘOVSKÝ, J. *ŘECKO TURECKO KYPR: průvodce olympia*. 2. vyd. Praha: Olympia, 1990, 374 s. ISBN 27-037-90.

²⁴ ANTONIADOU, S. *Cyprus: 10000 years of history & civilisation*. Kypr: Cyprus Tourism Organisation, 2009, 111 s. ISBN 978-9963-44-118-1.

²⁵ Kapitola vychází z BUSINESSINFO.cz: *Kypr: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled* [online]. 2015 [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kypr-zakladni-charakteristika-teritoria-ekonomicky-18532.html>, pokud není uvedeno jinak.

²⁶ STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. *Demographic report 2014*. [online]. 2015 [cit. 2016-03-20].

Dostupné z:

<http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/8C0C908964C02BEFC2257F030037EDE6?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print>

tedy silně závislý na cestovním ruchu a poskytování profesionálních a finančních služeb, proto je jeho hospodářství velmi citlivé na vnější ekonomické a politické vlivy.

Od roku 2011 procházela země hlubokou finanční krizí, která eskalovala na jaře 2013 bezprecedentní bankovní krizí, během které byly na 12 dní uzavřeny všechny bankovní instituce. Meziroční propad reálného HDP byl 5,9%. Tehdejší kyperská vláda proto uzavřela dohodu o finanční pomoci (půjčce) s tzv. finanční trojkou mezinárodních věřitelů – Evropskou komisí, Evropskou centrální bankou a Mezinárodním měnovým fondem. Celkem se jednalo o 10 mld. euro a dohoda měla trvat do letošního roku. Součástí dohody byly přísné podmínky nápravného programu pro kyperskou ekonomiku, týkající se veřejných a sociálních výdajů, veřejné správy, hospodářského systému a dalších oblastí. Tyto podmínky vláda plnila dle dohody. V březnu letošního roku se Kypr rozhodl záchranný program dobrovolně opustit, aniž vyčerpал všechny dostupné prostředky.²⁷ „Kyperská vláda předvedla velmi dobrý výkon a dokázala zemi opět vrátit na správnou cestu,“ uvedl tehdy šéf ministrů financí zemí eurozóny Jeroen Dijsselbloem.²⁸

Před počátkem krize se podíl HDP na jednoho obyvatele pohyboval kolem průměru zemí tehdejší EU-27. Nejvíce ekonomika rostla díky mimořádnému realitnímu a spotřebnímu růstu, podporovanému úvěrovou expanzí, která vycházela z přebytku likvidity a rozsahu kyperského bankovního sektoru a dále přílivem finančních prostředků ze zahraničí. Během hospodářské krize došlo ale k významnému zhoršení všech makroekonomických ukazatelů.

Rozhodující podíl na tvorbě kyperského HDP v roce 2014 představoval terciální sektor: 88,3% (např. realitní činnost 10,5%, veřejná správa 9,3%, DPH 8,3%, finanční a pojišťovací služby 8,1%, profesionální a technické služby 7%, ubytovací a restaurační služby 6,7%, vzdělávací sektor 6%, doprava a skladovací služby 6% a další). Sekundární sektor: 9,5% (výroba 4,5%, stavebnictví 2,6%, energetika a vodní hospodářství 2,4%). Primární sektor: 2,2% (v drtivé většině zemědělství a rybolov).²⁹

²⁷ E15.cz: *Kypr opouští záchranný program, nevyčerpал ani všechny peníze* [online]. 2015 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/ekonomika/kypr-opousti-zachranny-program-nevyčerpал-ani-vsechny-penize-1277460>

²⁸ ROZHLAS.cz: *Kypr odvrátil bankrot, jeho záchranný program úspěšně končí* [online]. 2015 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/ekonomikavevroe/_zprava/kypr-odvratil-bankrot-jeho-zachranny-program-uspesne-konci--1599289

²⁹ Převzato z: BUSINESSINFO.cz: *Kypr: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled* [online]. 2015 [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kypr-zakladni-charakteristika-teritoria-ekonomicky-18532.html>

Kyperské hospodářství se zaměřuje zejména na finanční a korporátní služby, služby spojené s turistickým sektorem, obchod s nemovitostmi a zprostředkovatelské služby v námořní dopravě. Značný podíl na tvorbě HDP pak má činnost veřejného sektoru. Z výrobního sektoru to je zpracování potravin a výroba nápojů, zpracování cementu a sádky, produkty farmaceutického průmyslu a energetika. V zemědělství se zde pěstují citrusové plody, zelenina, ječmen, vinná réva a olivy. Jsou zde chovy drůbeže, prasat, ovcí a produkují se mléčné výrobky, zvláště sýry z ovčího a koziho mléka. V současnosti probíhají výzkumy a připravuje se těžba uhlovodíkových surovin z podmořských nalezišť ve výlučné ekonomické zóně na jih od ostrova. Jde zejména o zemní plyn, možná též ropu.

	2010	2011	2012	2013	2014
nominální HDP na obyvatele (v euro)	21000	21000	20500	19000	
HDP (v mil. euro)	19063	19113	18657	17658	17259
meziroční míra růstu reálného HDP	1,4	0,4	-2,4	-5,9	-2,5
roční míra inflace (%)	2,6	3,5	3,1	0,4	-0,3
roční míra nezaměstnanosti (%)	6,3	7,9	11,9	15,9	16,1

Tabulka 1: Základní makroekonomické ukazatele Kypru 2010-2014. Vlastní zpracování.

Uvedené makroekonomické ukazatele³⁰ potvrzují, že kyperská ekonomika v posledních letech procházela hlubokou a komplexní krizí, která se postupně zmírňuje a již dva roky dochází k průběžnému snižování tempa propadu HDP. Oživování ekonomiky prozatím zpomaluje ochromený úvěrový trh a úsporná opatření, která kyperská vláda dodržuje na základě již zmiňované dohody s tzv. finanční trojkou o nápravném ekonomickém programu a záchranném úvěru.

Úsporná opatření se ukázala být nezbytná a velice efektivní, jedině díky nim mohl Kypr předčasně ukončit záchranný program, aniž by vyčerpal všechny prostředky. Veřejné finance jsou v lepší kondici, což s sebou však přináší i nižší veřejné výdaje a tudíž snížení agregátní poptávky. Podobně často dočasně působí procesy vedoucí ke zvyšování hospodářské efektivity firem. Na jedné straně zvýšení jejich konkurenceschopnosti, na druhé snižování výdajů, mezd či počtu zaměstnanců, které mají také negativní dopad na

³⁰ Zdroj údajů: BUSINESSINFO.cz: *Kypr: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled* [online]. 2015 [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kypr-zakladni-charakteristika-teritoria-ekonomicky-18532.html> a ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Česká republika v mezinárodním srovnání: Makroekonomika* [online]. [cit. 2016-04-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/26153902/370002150801.pdf/40115ac2-2d3b-4c67-88cd-16e44d0b9ea2?version=1.0>

agregátní poptávku. Bez těchto opatření ale finanční rovnováhy dosáhnout nelze. Výsledkem je pak plíživá recese a vysoká míra nezaměstnanosti (v současnosti kolem 15%), která bude i nadále zatím přetrvávat, jak dokazuje následující tabulka. Co brání ještě hlubšímu propadu kyperské ekonomiky, je cestovní ruch (2,4 mil. turistů ročně) a spolu s ním také poskytování korporátních a bankovních služeb zahraničním klientům, kteří na Kypru dlouhodobě využívají zdejší výhodné daňové legislativy a rozvinuté firemní a bankovní infrastruktury. Z těchto důvodů je na Kypru registrováno kolem 350 tisíc společností, a to zejména zahraničních.

European Economic Forecast Winter 2016				
Forecasts for Cyprus	2014	2015	2016	2017
GDP growth (% , yoy)	-2,5	1,4	1,5	2,0
Inflation (% , yoy)	-0,3	-1,6	0,2	1,3
Unemployment (%)	16,1	15,5	14,5	13,2
Public budget balance (% of GDP)	-8,9	-1,0	0,1	0,4
Gross public debt (% of GDP)	108,2	108,4	99,9	95,0
Current account balance (% of GDP)	-4,6	-4,8	-4,9	-5,3

Obrázek 2: Makroekonomický vývoj, předpověď Evropské komise z února 2016, zdroj: http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/countries/cyprus_en.htm

Jak vyplývá z výše uvedené tabulky, která uvádí prognózu Evropské komise ohledně makroekonomického vývoje na Kypru, meziroční nárůst HDP byl v roce 2015 na úrovni 1,4%, letos to bude 1,5% a v roce 2017 se očekává úroveň 2,0%. Míra inflace na Kypru byla v prosinci 2015 zaznamenána ve výši -1,6% (deflace), očekává se, že letos vzroste na 0,2% a v roce 2017 na 1,3%.³¹ Vzhledem k vysoké míře nezaměstnanosti a utlumenému inflačnímu očekávání se předpokládá, že růst mezd pozvolna začne během let 2016 a 2017. Kyperské ministerstvo financí má ohledně růstu HDP ještě optimističtější očekávání než Evropská komise, v roce 2016 ho odhaduje na 1,5 – 1,9%.³²

Současné kyperské hospodářské výzvy

Jak vyplývá ze zprávy zastupitelského úřadu České republiky v kyperském hlavním městě Nikósii, jedním z hlavních vnitropolitických a hospodářských témat Kyperské republiky

³¹ EVROPSKÁ KOMISE. *Country Report Cyprus 2016: Commission staff working document* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/countries/cyprus_en.htm

³² CYPRUS PROFILE. *Economy* [online]. Únor 2016 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.cyprusprofile.com/en/economy/>

zůstává hospodářský vývoj v zemi, ukončení ekonomické krize a plné obnovení růstu. Zejména jde o posilování finanční a bankovní stability, snahu o snižování rekordní míry nezaměstnanost, i nadále plnění podmínek záchranného finančního programu a realizace zásadních reforem dotýkajících se všech částí společnosti a hospodářského systému, které prezident republiky Nicos Anastasiades označuje jako celkovou modernizaci kyperské společnosti. Velký důraz přitom prezident klade na boj proti korupci ve všech patrech kyperské společnosti.³³

České investice na Kypru

Nejsou známy případy reálného působení zastoupení českých firem na kyperském trhu, v oficiálních statistikách není zaznamenána ani činnost česko-kyperských joint-ventures. Mezi několika českými a kyperskými firmami funguje obchodní partnerství, díky kterému se v rámci dlouhodobé spolupráce na Kypr dovážejí výrobky a zboží z ČR (dopravní prostředky, pivo a pod).

Řada finančních skupin s českou účastí a českých firem však na Kypru vznikla, a to z důvodu daňové optimalizace a využívání místních korporátních služeb. V roce 2014 bylo na Kypru registrováno více jak 2000 firem původem z ČR. Jejich počet každoročně stoupá v řádu několika desítek firem.³⁴

Potenciál pro vznik česko-kyperských joint-ventures by mohl představovat např. cestovní ruch se zaměřením na sport, případně lázeňský cestovní ruch. To jsou oblasti, ve kterých má Česká republika značné zkušenosti, jež by mohla Kypřanům předat.

2.4 Životní prostředí

Kyperské životní prostředí je rozmanité, příroda je místy stále civilizací nedotčená. Roste zde mnoho vzácných rostlin, mimo jiné i orchideje nebo kyperský cedr a žije tu mnoho specifických živočišných druhů, například mořské želvy, středomořští tuleni, pelikáni, plameňáci, mufloni a vzácní plazi.³⁵

³³ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR. *Kypr: Očekávaný vývoj v teritoriu* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/kypr/ekonomika/ocekavany_vyvoj_v_teritoriu.html

³⁴ BUSINESSINFO.cz. *Kypr: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR* [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kypr-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr-18535.html>

³⁵ BÖTIG, K. *MERIAN live!: Kypr*. 3. aktualizované vyd. Praha: JAN VAŠUT s.r.o., 2006, 126 s. ISBN 80-7236-465-0

Největší hrozbou v oblasti životního prostředí jsou pro Kypr v současnosti klimatické změny, globální oteplování a s ním spojené sucho. Z posledních let lze připomenout dlouhé období sucha mezi lety 2004 a 2008, které způsobilo prudký pokles hladiny vody ve vodních nádržích. Podzemní vody a odsolování mořské vody tehdy již nedokázaly uspokojit poptávku. Musely se proto o 30% snížit dodávky vody, domácnosti dokonce byly pokutovány za použití více vody, než činil jejich podíl. Zemědělství na Kypru bylo výrazně postiženo, jelikož nebyl dostatek vody pro zavlažování a na chov hospodářských zvířat. V období vrcholu krize vláda přistoupila k řešení spočívající v tom, že bylo během šesti měsíců dovezeno 8 milionů m³ vody z Řecka, přičemž cena za tuto vodu byla více než 40 milionů €. ³⁶

Mezi další problémy související se životním prostředím lze zařadit stavební rozmach, který se prosazuje zejména v jižní části ostrova. Od invaze turecké armády v roce 1974 se začalo výrazněji osidlovat pobřeží a dodnes se staví též nové rozsáhlé hotelové komplexy. ³⁷

2.5 Dopravní infrastruktura

Kyperské silnice a dálnice jsou v dobrém stavu a přehledně značené, síť dálnic spojuje všechna významná města ostrova a neustále se rozšiřuje. Celkově se na Kypru nachází ca. 11 500 km silnic, z toho je 268 km dálnic. Čtyři rychlostní silnice spojují hlavní město Nikósii s významnými městy na pobřeží. Nejvýznamnější rozvoj dálnic nastal v období let 1990 – 2000, tehdy došlo k navýšení o 118% v celkové délce dálnic ze 120 na 268 km.

Využívání veřejné dopravy se v minulosti značně snížilo, ze 14 milionů cestujících za rok v roce 1980 na 3,5 milionu v roce 2002. Tento zatím stále aktuální trvalý pokles ve využívání veřejné dopravy může být přičítán především rychlému nárůstu počtu osobních automobilů, roli ale také hraje kvalita nabízených služeb autobusových společností a špatný stav autobusů. Podíl autobusů a autokarů v přepravě osob na Kypru byl v roce 2002 asi 2% osobokilometrů. V současnosti existuje plán Ministerstva dopravy na podporu a posílení podílu veřejné přepravy osob, který klade důraz zejména na inovaci a modernizaci vozového parku autobusů, podporu sdružování a rozšiřování působnosti soukromých dopravců, plánování nových autobusových stanic v příměstských oblastech nebo zavedení

³⁶ ENVIRONMENTAL LEADER: Environmental & Energy Management News. *Cyprus' Water Crisis Shows Climate Change Is Here and Businesses Must Act Now* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.environmentalleader.com/2015/12/21/cyprus-water-crisis-shows-climate-change-is-here-and-businesses-must-act-now/>

³⁷ MARIC, Vesna. *Kypr*. 1. české vyd. Praha: Svojtka & Co., 2009. Z řady průvodců Lonely Planet. ISBN 978-80-256-0271-3.

integrovaného prodeje jízdenek. Ministerstvo chce těmito kroky dosáhnout zvýšení podílu veřejné dopravy ze 2% na 10%.

Kypr má 6 obchodních přístavů, hlavní z nich jsou v Limassolu a Larnace, hojně využívané pro mezinárodní lodní dopravu. Dále je zde průmyslový přístav Vasiliko a ropné terminály v Larnace, Dhekelii a Moni. Kyperská správa přístavů je vládní příspěvkovou organizací a funguje jako operátor a regulátor v oblasti lodní dopravy na ostrově.

Letecká doprava je pro kyperský cestovní ruch stěžejní. Kypr má rozsáhlou síť leteckých tras spojujících ostrov s Evropou, Afrikou a Asií. Stal se proto i významnou mezinárodní přestupní stanicí, s vynikajícím dopravním spojením v rámci celého regionu. Hlavními mezinárodními letišti jsou Larnaca a Pafos. Každoročně místními letišti projde kolem 6,4 milionů cestujících.³⁸ Do tzv. Severokyperské turecké republiky je přímé letecké spojení pouze z Turecka, a to na letiště Ercan.

Turisté se mohou na Kypr dopravit jak letecky, tak lodí. Pro představu, let z Prahy do Larnacy trvá asi 3,5 hodiny, plavba po moři je časově mnohem náročnější. Z Řecka vyplouvají lodě směřující do Limassolu, z Turecka se lze plavit do Kyrenie a do Famagusty.

V minulosti fungovala na ostrově také 114 km dlouhá úzkokolejná železnice, která spojovala přístav v severokyperské Famagustě s Nikósií a dále vedla na západ. Měla celkem 39 stanic a zastávek, z důvodu finanční krize v začátku padesátých let 20. století byla ale trať vyřazena z provozu a nahrazena tehdy levnější, automobilovou dopravou.³⁹ Ministerstvo dopravy začalo připravovat plány na obnovení železnice, v důsledku aktuálních finančních problémů však byly tyto přípravy pozastaveny. Dokonce se uvažovalo také o vybudování tramvajové trati v Nikósii, ani tyto plány však zatím nejsou realizovány.⁴⁰

³⁸ ECORYS Nederland BV: European Commission, DG-REGIO. *Study on Strategic Evaluation on Transport Investment Priorities under Structural and Cohesion funds for the Programming Period 2007-2013: Country Report Cyprus* [online]. Rotterdam, 2006 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/evaslrat_tran/cyprus.pdf

³⁹ JOHN, J. *KYPR*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, 104 s. Zeměmi světa. ISBN 25-134-64.

⁴⁰ RAILWAYBULLETIN. *Cyprus plans intercity railway*. In: Railwaybulletin.com [online]. 2012 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://www.railwaybulletin.com/2012/11/cyprus-plans-intercity-railway>.

3 Kypr jako destinace cestovního ruchu

Kypr je vyhledávanou a oblíbenou destinací cestovního ruchu, každoročně ostrov navštěvují turisté z celého světa. Pro cestu na Kypr je vhodné jakékoliv roční období, nejvíce návštěvníků se zde však vyskytuje v letních měsících, což je dáno zejména krásnými plážemi, které lákají k vodním radovánkám během prázdnin a v době letních dovolených. Ovšem na své si tu přijdou i milovníci zimních sportů, v pohoří Troodos se nachází moderně vybavené lyžařské středisko. Jedinečné kouzlo Kypru vychází paradoxně i z rozdělení ostrova na severní a jižní část, v každé z nich se můžeme setkat s naprosto odlišnou kulturou, což je dáno zejména náboženskou orientací. Na severu, v tzv. Severokyperské turecké republice převládá islám, cestovní ruch je zde oproti vyspělejšímu jihu velmi pozadu, a i proto je zde příroda méně zatížená civilizací. V severní části můžeme zřetelně pozorovat tradiční podobu ostrova, v Kyperské republice, tedy na jihu, můžeme vnímat více tu moderní. Atraktivit se však nachází v obou částech mnoho, jak dokládá následující podkapitola. Je zde možné se setkat i s některými unikáty, které jsou k vidění pouze na Kypru. Jedním z nich je například kyperský cedr. Existují celkem čtyři druhy cedru, kromě kyperského je známý třeba cedr libanonský.⁴¹ Z živočichů tu lze běžně pozorovat kyperského muflona, který žije ve volné přírodě v horských oblastech především v jihozápadní části ostrova. Nutno zdůraznit, že tato práce nemá sloužit jako průvodce po pamětihodnostech ostrova, atraktivity zde zmiňované mají spíše účel ilustrační, aby bylo možno lépe pochopit potenciál udržitelného rozvoje cestovního ruchu na Kypru.

3.1 Atraktivity

Zajímavosti z ostrova Kypr jsou v této podkapitole rozděleny na kulturně-historické a přírodní.

3.1.1 Kulturně-historické

3.1.1.1 Památky UNESCO

Na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO je Kypr zastoupen třemi svými atraktivitami. První z nich je neolitická osada Choirokoitia, osídlená od 7. do 4. tisíciletí př.n l. Je jednou z nejvýznamnějších pravěkých oblastí ve východním Středomoří. Pozůstatky této osady a nálezy z vykopávek vypovídají o vývoji lidské společnosti v tomto klíčovém regionu. Vzhledem k tomu, že zatím byla jen částečně odhalena, je zde mnoho

⁴¹ KRČMÁŘ, K. *Posvátný cedr léčil malomocné a vyráběly se z něj sarkofágy. Dnes ale z Libanonu mizí.* National Geographic: Česko [online]. 2012 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.national-geographic.cz/detail/posvatny-cedr-lecil-malomocne-a-vyrabely-se-z-nej-sarkofagy-dnes-ale-z-libanonu-mizi-28791/>

příležitostí pro budoucí důkladnější archeologické studium. Druhou kulturní památkou ze seznamu UNESCO je komplex deseti kostelů v pohoří Troodos, bohatě zdobených nástěnnými malbami. Celkově se tato oblast vyznačuje jednou z největších skupin kostelů a klášterů bývalé Byzantské říše. Jejich výzdoba, zejména malby, poskytují přehled o byzantském a post-byzantském umění na Kypru. Nachází se zde jak malé kostelíky, jejichž venkovský architektonický styl je v ostrém kontrastu s jejich velmi rafinovanými dekoracemi, ale jsou zde i kláštery, jako např. klášter sv. Ioannise Lampadistise. Poslední památkou ze seznamu UNESCO je Pafos, město, které bylo v minulosti hlavním městem ostrova. Dochovala se zde řada památek starověkého Řecka i jiných kultur. Bylo osídleno již v období neolitu a bylo tehdy centrem kultu Afrodity. Ostrov byl totiž dle legendy rodištěm báje Afrodité, která měla vystoupit z moře právě nedaleko Pafosu, v místě skalního seskupení zvaném Petra tou Romiou. Byl zde vybudován i chrám jí zasvěcený. Idylický rybářský přístav v Pafosu je obklopen ze všech stran středověkými kostely, základy raně křesťanských bazilik, dále jsou zde dochované zbytky domů, paláců, divadel, pevností a hrobek, které nabývají výjimečné architektonické a historické hodnoty. Zdejší mozaiky patří mezi nejkrásnější na světě.⁴²

3.1.1.2 Hlavní město Nikósie

Na Kypru se nachází mnoho kulturně-historicky významných měst a oblastí, které lze dohledat ve všech tištěných i elektronických průvodcích. Na tomto místě bude z důvodu jiného zaměření a rozsahu práce zmínka pouze o hlavním městě Kypru, které je unikátní v tom smyslu, že je posledním rozděleným městem Evropy. Nikósie, byla založena na místě neolitického sídliště Lefkonem, synem Ptolemaia I. z Egypta, kolem roku 300 př.n.l. Většina turistických atraktivit leží uvnitř městských hradeb nebo v jejich blízkosti. Toto renesanční opevnění nechali postavit Benátčané v roce 1570, má tvar kruhu, 11 věží, 3 brány a celková délka je 5 km.⁴³ Historické centrum města se vyznačuje příjemnou atmosférou, turisté se zde procházejí v úzkých uličkách a je zde mnoho obchůdků, restaurací a kaváren, které nabízejí místní speciality. Návštěva Nikósie je zajímavá také proto, že zde člověk může na vlastní kůži pocítit realitu města rozděleného zdí a ostnatými dráty, jako tomu bylo např. do roku 1989 v Berlíně. Velmi zajímavé srovnání pak nabízí turecká část Nikósie, kam lze přejít přes hraniční přechod na ulici Ledra. Podél tzv. zelené

⁴² UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANISATION. *World Heritage Convention: Cyprus* [online]. [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/cy>.

⁴³ MURPHY, P. BERLITZ. *Kypr: průvodce do kapsy*. Bučovice: RO-TO-M, 2004, 144 s. ISBN 80-86704-31-9.

linie (což je název pro nárazníkovou zónu střeženou mírovými jednotkami OSN, vedoucí středem města) to vypadá, jako by se zde zastavil čas, od okupace v roce 1974 se téměř nic nezměnilo. Důkazem toho může být i nefunkční mezinárodní letiště, které se zde také nachází a které tudíž nemůže být využíváno pro komerční účely. Zajímavostí je, že se zde na vzletové a přistávací dráze dodnes nachází chátrající letadlo společnosti Cyprus Airways, které bylo poničeno během turecké invaze a už nemohlo odletět.

3.1.1.3 Kulturní festivaly a události

Vedle různých muzeí a galerií, které lze najít v každém větším městě na ostrově, se zde koná během celého roku i řada kulturních slavností a událostí. Řadí se k nim například⁴⁴:

- Mezinárodní festival dokumentárních filmů v Nikósii (březen)
- Mezinárodní festival umění a kultury ve Famagustě (červen/červenec)
- Mezinárodní hudební festival v Limassolu (červenec)
- Paradise jazz festival v Podosu (červenec)
- Festival starověkého řeckého dramatu v Kourionu a v Pafosu (červenec/srpen)
- Venkovský festival dokumentárních a animovaných filmů v Platanaskii (červenec/srpen)
- Operní festival Pafos (srpen – v roce 2011 se účastnil soubor českého Národního divadla)
- Kyrenejský festival oliv (říjen)
- Kyperský mezinárodní filmový festival (říjen)

Státní svátky a tradice jsou v obou částech ostrova ovlivněny náboženstvím – v Kyperské republice je nejrozšířenější východní ortodoxní křesťanství, v tzv. Severokyperské turecké republice převládá sunnitský islám. O státních svátcích jsou uzavřeny veškeré instituce, včetně bank a obchodů, výjimku tvoří pouze některé podniky v turistických oblastech. Státní svátky Kyperské republiky jsou následující:

- Nový rok (1.1.)
- Svátek Tří králů (6.3.)
- Začátek boje za samostatnost Řecka (25.3.)
- Den národního výročí (1.4.)
- Svátek práce (1.5.)

⁴⁴ MARIC, Vesna. *Kypr*. 1. české vyd. Praha: Svojtka & Co., 2009. Z řady průvodců Lonely Planet. ISBN 978-80-256-0271-3.

- Nanebevzetí Panny Marie (15.8.)
- Den nezávislosti Kypru (1.10)
- Státní svátek Řecka (28.10.)
- Štědrý večer (24.12.)
- Boží hod vánoční (25.12.)
- Den sv. Štěpána (26.12.)
- Zelené pondělí – proměnlivé datum
- Velký pátek – proměnlivé datum
- Velikonoční pondělí – proměnlivé datum

Státní svátky, které se slaví na severu⁴⁵:

- Nový rok (1.1.)
- Den dětí (23.4.)
- Svátek práce (1.5.)
- Den míru a svobody (20.7.)
- Den tureckého hnutí odporu (1.8.)
- Den vítězství (30.8.)
- Vznik Turecké republiky (29.10.)
- Vyhlášení tzv. Severokyperské turecké republiky (15.11.)

Co se týká folklóru, má Kypr podobné tradice jako Řecko. Také zde se často konají velké oslavy všeho druhu, např. svatby, křtiny nebo jmeniny, kdy se sejde celá rodina a mnoho přátel a známých a nikdy u toho nechybí dobré jídlo, ale především hudba a tanec. Tradiční hudbu je možné na Kypru slyšet kdekoliv, z rádia v autobusu, v restauracích a barech, ale také v obchodech i z oken obytných domů. Kypřané, podobně jako Řekové, hudbu intenzivně prožívají. Nejznámějším a nejpoužívanějším hudebním nástrojem je bouzouki, který vypadá jako mandolína a je podobný tureckému hudebnímu nástroji „saz“ a „bahlama“.⁴⁶ Současný lidový kyperský tanec má své kořeny u starodávného šamanského tance. Každá kyperská lokalita má své specifické taneční prvky. Některé pochází z Řecka. Nejznámější kyperský tanec, který se tančí v kruhu, tzv. syrtos má znázorňovat starověkou

⁴⁵ SMÉKALOVÁ, Michaela. Kypr: Tradice a svátky na Kypru. *CK Mundo: Cestujte s lidmi na stejné vlně* [online]. 2009 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.mundo.cz/kypr/svatky>

⁴⁶ CESTOVNÍ KANCELÁŘ VTT. *Řecká a kyperská hudba* [online]. [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.vtt.cz/informace/novinky-a-zajimavosti-z-recka-a-kypru/recka-a-kyperska-hudba>

řeckou vázu. V tavernách se často pořádají taneční představení pro diváky, známý je třeba tanec „datsia“, při kterém tanečník balancuje s tácem plným sklenic s vínem.⁴⁷

3.1.1.4 Gastronomie

Do kategorie kulturních atraktivit patří i kyperská kuchyně, která se vyznačuje zejména využitím místních surovin, masa i ovoce a zeleniny. Jsou pro ní typické časté drobné přesnídávky, svačinky, při kterých se s nápojem podává vždy něco malého k jídlu: pokrájené okurky, kousky sýra, olivy, rajčata, kousky salámu, šunky, kuřecího masa nebo alespoň talířek ořechů. Typická je i velká rozmanitost zeleninových a ovocných salátů. Čerstvé ryby se připravují na všechny způsoby, často jsou podávány s tachini, omáčkou ze sezamu a česneku, sypané petrželkou. Výborné jsou kyperské sýry, především halloumi. Olivový olej je nedílnou součástí kyperské kuchyně.

Kyperská vína jsou známá v celém světě, a to především původní zdejší dezertní víno Commandaria. Jako aperitiv se pije chlazený destilát Zivania nebo Ouzo, anýzový likér. Pivní značka Keo je známá i v zahraničí.⁴⁸

3.1.2 Přírodní

Mezi přírodními atraktivitami jsou na prvním místě jednoznačně kyperské moře a pláže, které sem každoročně lákají turisty ze všech koutů světa. Čistota vody je zde prvotřídní kvality, což nedávno potvrdila i výroční zpráva Evropské agentury pro životní prostředí, která testovala mořskou vodu v několika turistických destinacích Evropy. „Vzorky k testování jsou každoročně odebírány během letní sezony. Experti je testují na přítomnost dvou druhů bakterií. Zaměřují se na mikroorganismy zanášené průmyslovým a živočišným znečištěním. Zmiňovaná výroční zpráva je založena na vzorcích odebraných v roce 2014. Vůbec nejlépe se umístily pláže na Kypru, v Lucembursku a na Maltě, kde se do kategorie „excelentní standard čistoty“ podle Evropské agentury pro životní prostředí vešly úplně všechny odebrané vzorky.“⁴⁹

⁴⁷ CESTOVNÍ KANCELÁŘ VTT. *Řecké a kyperské tance* [online]. [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.vtt.cz/informace/novinky-a-zajimavosti-z-recka-a-kypru/recke-a-kyperske-tance>

⁴⁸ Odstavce týkající se gastronomie vychází z: BONDYOVÁ, Tereza. *Potenciál turismu a rekreace Kypru*. 2013. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce Doc. PaedDr. Jiří Štyrský, CSc.

⁴⁹ AKTUÁLNĚ.cz. *Kam na dovolenou k moři? Nejčistší je na Kypru a na Maltě* [online]. [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/kam-na-dovolenou-k-mori-nejcisti-je-na-kypru-a-na-malte/r~441dec4a052b11e5ac650025900fea04/>

3.1.2.1 Slunce

Kypr má podobně jako další ostrovy a státy v tomto regionu velmi slunečné podnebí, což je hlavním lákadlem pro turisty, kteří hledají vhodnou destinaci pro svou dovolenou u moře. Skoro nikdy zde není zataženo, v létě svítí slunce téměř 12 hodin denně. Naopak nejnižší počet slunečních hodin je v zimních měsících. Přesto i v prosinci a lednu je zde v průměru 6 - 7 hodin slunečního svitu.⁵⁰

3.1.2.2 Pláže

Pláže jsou na Kypru různé, každý si snadno najde svůj ideál. Nachází se zde písčité, oblázkové i kombinované, liduprázdné bez známek civilizace (především na západě a severu ostrova) i moderně vybavené s bary a s tavernami, vodními sporty a jinými atrakcemi. Takové lze najít zejména na písčném východním pobřeží ostrova, kde je i mnoho hotelových komplexů. Mezi nejkrásnější pláže na Kypru patří⁵¹:

Záliv Pissouri Bay leží mezi Limassolem a Pafosem na jižním pobřeží ostrova. Dva kilometry dlouhá zátoka nabízí jak písčné, tak oblázkové pláže s širokou nabídkou vodních sportů. Na rozdíl od jiných pláží na Kypru, Pissouri Bay nabízí ještě stále uvolněnou kyperskou atmosféru. Je to čisté a bezpečné místo s několika tradičními tavernami, kde si návštěvníci mohou vychutnat kyperské speciality.

Nissi Beach se nachází v oblasti Ayia Napa a poskytuje atraktivní pláž s bílým pískem a mělkou tyrkysově modrou vodou. Na rozdíl od Pissouri Bay, Nissi Beach je živé letovisko s řadou barů a restaurací vyhrávající hudbu až do večerních hodin. Zejména atraktivní je promenáda podél pláže, široká nabídka vodních sportů, ale třeba také adrenalinový bungee jumping.

Fig Tree Bay se nachází v oblasti Protaras na východním pobřeží Kypru. Pláž je ideální pro rodiny s dětmi. Nabízí zlatavý písek, slunečníky a bezpečné koupání. Je to bezesporu jedna z nejkrásnějších pláží na Kypru, častým problémem jsou ovšem plné ubytovací kapacity v době sezony.

Lara Bay na poloostrově Akamas je pláž složena ze zlatavého písku a skal umístěných v členitém prostoru Kypru, kde zelené želvy – karety obrovské – ještě stále plodí a kladou

⁵⁰ IDEALNIZAJEZDY.cz. Kypr [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.idealnizajezdy.cz/zeme/kypr/popis/>

⁵¹ Popis pláží, kromě Mysu Greco, převzat z: EXTRADOVOLENA.com. 5 nejkrásnějších pláží na Kypru [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.extradolena.com/5-nejkrasnejsich-plazi-na-kypru/>

vajíčka. Pro přístup k této divoké pláži je nezbytný terénní vůz, ale vidět tuto odlehlou divokou krajinu na vlastní oči je fantastický zážitek. Slunečníky a hotely na pláži zde nejsou, Lara Bay je vzdálená opuštěná pláž, kde se musí dodržovat předepsaná pravidla a lidé se zde musejí chovat obezřetně právě kvůli chráněným mořským želvám.

Pro turisty ubytované v oblasti Pafosu je nejkrásnější pláž Coral Bay ve tvaru podkovy. Tvořena zlatým pískem je ideálním útočištěm milovníků opalování.

Dalším zajímavým místem je Mys Greco, ze kterého je nádherný výhled, je zde průzračná tyrkysová voda a jeskyně ve skalách, odkud mohou odvážlivci skákat do moře z asi šestimetrové výšky.

3.1.2.3 Hory

Asi třetinu ostrova tvoří pohoří Troodos (nejvyšší hora Olymp, 1 952 m n.m.), které je v létě oblíbeným cílem obyvatel kyperských měst i turistů, a to nejen kvůli příjemným teplotám, které zde přetrvávají i v období největšího horka. Oblíbenou činností je zde i horská turistika. Zasluhou Kyperské turistické organizace je zde několik značených turistických tras, nejznámější z nich vede ke Kaledonským vodopádům, které leží 2 km od městečka Platres. V zimním období je pohoří pod sněhem a návštěvníci tu mohou strávit i svou dovolenou na lyžích. Pro tyto účely zde bylo vybudováno lyžařské středisko se třemi vleky a jednou lanovou sedačkovou dráhou. Nejdelší sjezdovka začíná v nadmořské výšce 1 951 m a měří 500 m.⁵² Rostou zde černé pinie, díky kterým je Troodos mnohdy označován jako "černý les Středomoří". V lesích a na horských svazích se daří 127 druhům endemických rostlin, které lze nalézt pouze v tomto regionu. Kromě skalních růží a levandule tady rostou též orchideje. Z oblasti pohoří Troodos pocházejí zejména kyperské třešně, ale daří se zde i jabloním a hrušním.⁵³

Na Kypru lze navštívit kromě pohoří Troodos i další národní parky. Do této kategorie se řadí např. poloostrov Akamas, Mys Greco, Národní lesní park Athalassa, Národní lesní park Polemidia a nebo Národní lesní park Rizoelia. Jejich počet roste.⁵⁴

⁵² SKICYPRUS.com. *Ski Slopes of Troodos Resort* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.skicyprus.com/troodos/slopes/>

⁵³ KYPR-WEB.cz. *Pohoří Troodos* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.kypr-web.cz/clanky/pohori-troodos>

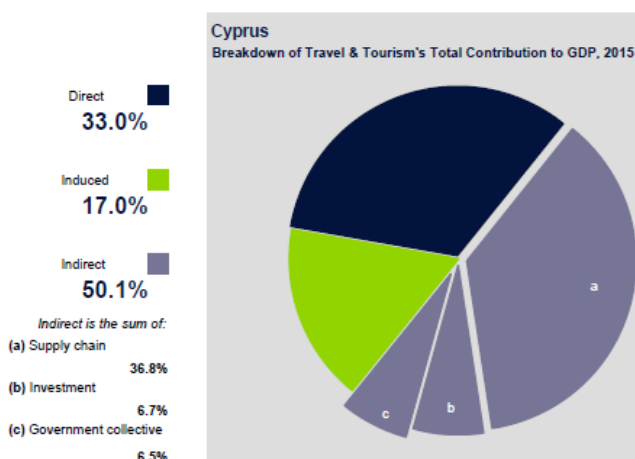
⁵⁴ MARIC, Vesna. *Kypr*. 1. české vyd. Praha: Svojtka & Co., 2009. Z řady průvodců Lonely Planet. ISBN 978-80-256-0271-3.

3.1.2.4 Ostatní přírodní atraktivity

Kromě mořského pobřeží se na ostrově nachází také dvě solná jezera. Jezero u města Larnaca je jedinečné díky krásnému přírodnímu prostředí, které bylo vyhlášeno chráněnou krajinnou oblastí. V jeho mokřinách žije až 80 druhů ptáků, které zde lze pozorovat a dále se zde zastavují v zimních měsících i tisíce stěhovavých ptáků, včetně plameňáků. Nedaleko jezera je i významná kulturní památka, poutní místo islámu, muslimská mešita Hala Sultan Tekke s kaplí, kde jsou uloženy ostatky pěstounky Proroka Mohameda. V letním období je jezero obvykle vyschlé.

3.2 Cestovní ruch na Kypru

Cestovní ruch hraje ve světové ekonomice významnou roli a také Kypr je na něm do značné míry závislý, jak bude doloženo v následujícím textu. Údaje budou vycházet definice WTTC, konkrétně ze studie „Cestování a turismus, ekonomické dopady 2016, Kypr“. WTTC vydává tyto ročenky pro celkem 184 zemí a 24 regionů na světě, kde hodnotí ekonomické a sociální přínosy cestovního ruchu, přičemž ve spolupráci s jednotlivými vládami prosazuje zejména jeho udržitelné formy, vytváření pracovních pozic, růst exportu a celkovou prosperitu. Podle WTTC má cestovní ruch dopad na ekonomiku ve třech úrovních. Jde o přímý přínos, nepřímý a indukovaný. Oproti satelitním účtům cestovního ruchu, které sledují pouze přímé přínosy, WTTC považuje za důležité i nepřímé a indukované. Dohromady se pak tyto přínosy sčítají a vzniká celkový přínos, který je žádoucí zejména pro ukazatele zaměstnanosti a tvorby HDP.⁵⁵ Celkový přínos cestovního ruchu na HDP Kypru je třikrát tak velký než samotný přímý přínos, jak dokládá následující graf.

Obrázek 3: Rozdělení celkového přínosu cestovního ruchu na HDP na Kypru. 2015. Zdroj: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/countries%202016/cyprus2016.pdf>

⁵⁵ WORLD TRAVEL & TOURISM COUNCIL. : *Travel & Tourism ECONOMIC IMPACT 2016: CYPRUS* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/countries%202016/cyprus2016.pdf>

Přímý přínos cestovního ruchu na HDP bere v úvahu "vnitřní" výdaje na cestovní ruch (celkové výdaje v rámci dané země na cestovní ruch, tzn. výdaje rezidentů a nerezidentů na obchodní a rekreační účely), stejně jako vládní "individuální" výdaje - výdaje vlády na služby v cestovním ruchu, přímo napojené na návštěvníky. Jedná se mj. o služby v kulturní (např. muzea), nebo rekreační oblasti (např. národní parky). Přímý přínos na HDP se vypočítává jako celkový výstup odvětví cestovního ruchu, jde především o výstup vytvořený hotely, leteckými společnostmi, letišti, cestovními kancelářemi a službami pro volný čas a rekreaci.

Nepřímý přínos pro ekonomiku zahrnuje investiční výdaje do cestovního ruchu, jako je např. nákup nových letadel či výstavba hotelů, patří sem i vládní výdaje na podporu marketingových aktivit, propagace, letectví, administrativy, bezpečnostních služeb, atd. Patří sem i domácí nákup zboží a služeb subjekty, které jsou v přímém styku s turisty – jde např. o nákup potravin a úklidových potřeb do hotelů, palivo pro letecké společnosti a IT služby pro cestovní kanceláře.

Indukovaný přínos pro HDP zahrnuje výdaje těch, kteří jsou přímo nebo nepřímo zaměstnáni v cestovním ruchu.⁵⁶

Z aktuálních výpočtů WTTC pro Kypr v roce 2015 vyplývá, že přímý přínos cestovního ruchu na HDP byl 1,109.5 milionů €, což tvoří 6,4% kyperského HDP. Zohledňuje se zde např. ekonomická aktivita hotelů, cestovních kanceláří, leteckých a jiných přepravních společností a dalších zařízení cestovního ruchu. Prognóza pro rok 2026 je taková, že přímý přínos na HDP vzroste o 3,7% ročně na 1,665.3 mil. € (7,6% HDP).

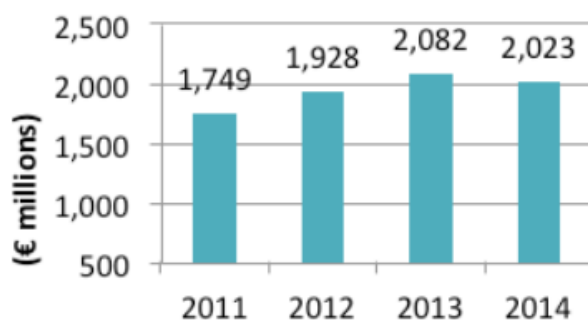
Celkový přínos cestovního ruchu na HDP na Kypru byl spočítán na 3,364.9 mil. € v roce 2015, což je 19,3% HDP, v roce 2026 by to mělo být o 3,6% ročně více, tedy 4,996.5 mil. € (22,9% HDP).

Co se týká přímého podílu cestovního ruchu na zaměstnanost, poskytoval cestovní ruch v roce 2015 24 000 pracovních míst, tedy 6,6% z celkové zaměstnanosti. Zahrnuty jsou zde pracovní místa v hotelech, v cestovních kancelářích, u aerolinek i jiných typů podniků. Prognóza pro rok 2026 vypadá tak, že pracovní místa mají vzrůst na 27 000, tedy o 1,1% ročně.

⁵⁶ WORLD TRAVEL & TOURISM COUNCIL. : *Travel & Tourism ECONOMIC IMPACT 2016: CYPRUS* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/countries%202016/cyprus2016.pdf>

Celkový podíl cestovního ruchu na zaměstnanost na Kypru v roce 2015 je definován 73 500 pracovními místy (20,1% z celkové zaměstnanosti) a v roce 2026 to bude 94 000 pracovních míst (22,9% z celkové zaměstnanosti, tedy roční růst 2,2% za toto období).

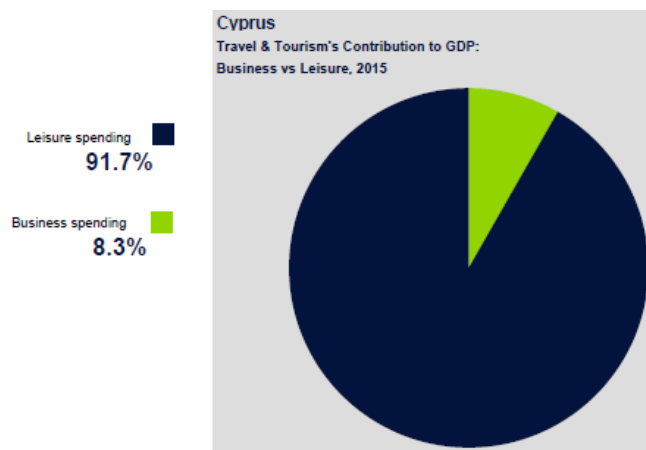
Výdaje zahraničních návštěvníků, které jsou považovány za klíčovou součást přínosu cestovního ruchu, dosáhly na Kypru v roce 2015 výše 2,245.9 mil. €. V roce 2026 se předpokládá, že ostrov navštíví 3 673 000 turistů, kteří zde utratí 3,341.5 mil. €, tedy je zaznamenán nárůst o 3,6% ročně. Jak se vyvíjel celkový příjem z cestovního ruchu na Kypru od roku 2011 do roku 2014 je možné vidět v následujícím grafu.

Obrázek 4: Celkový příjem z cestovního ruchu na Kypru 2011-2014. Zdroj: <http://www.kpmg.com/CY/en/IssuesAndInsights/ArticlesAndPublications/Documents/2015-documents/Cyprus-Tourism-Market-Report.pdf>

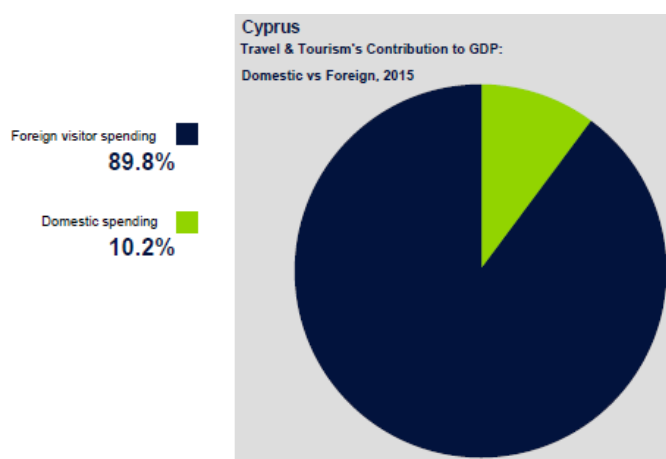
Investice do cestovního ruchu činily v roce 2015 273.7 mil. €, přičemž se očekává každoroční růst o 2,9% do roku 2026, tedy na částku 384.6 mil. €. Podíl cestovního ruchu na veškerých národních investicích v tomto období klesne ze 14,1% na 13,3%.

Z publikace WTTC jsou zde uvedeny ještě dva důležité grafy. První z nich zobrazuje podíl cestovního ruchu, který je tvořen volnočasovým cestováním a podíl tvořený služebními cestami. Z grafu vyplývá, že na Kypr se jezdí v převážné většině za prvním zmiňovaným účelem. Výdaje na volnočasové cestování (turisté ze zahraničí i domácí) tvoří v roce 2015 91,7% z přímého podílu cestovního ruchu na HDP (2,294.5 mil. €), ve srovnání s 8,3%, které tvoří výdaje na služební cesty (206.5 mil.€). Do roku 2026 vzrostou výdaje na volnočasové cestování na 3,390.0 mil. € (o 3,5% ročně) a výdaje na služební cesty na 317.9 mil. € (růst o 4,1% ročně).

Obrázek 5: Přínos cestovního ruchu na HDP na Kypru. Služební cesty vs. volnočasové cestování. 2015. Zdroj: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/countries%202016/cyprus2016.pdf>

Poslední z této série grafů ukazuje, výdaje domácích a zahraničních turistů na cestovní ruch na Kypru. Domácí turisté utratili v roce 2015 za cestování na Kypru 10,2% z přímého podílu cestovního ruchu na HDP. Výdaje zahraničních návštěvníků činily 89,8% z téhož podílu. Výdaje domácích turistů na Kypru vzrostou do roku 2026 na 366.4 mil. € (o 3,6% ročně) a výdaje zahraničních návštěvníků, jak již bylo řečeno dříve, vzrostou na 3,341.5 mil. € (o 3,6% ročně).

Obrázek 6: Přínos cestovního ruchu na HDP na Kypru. Domácí vs. zahraniční turisté. 2015. Zdroj: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/countries%202016/cyprus2016.pdf>

3.2.1 Současná praxe v souvislosti s aktuální geopolitickou situací

V současnosti panuje na Kypru mezi oběma nepřátelými stranami relativně pokojná atmosféra, na pořádek dodnes dohlíží mírové jednotky Spojených národů v nárazníkových zónách. Na ostrově se také nacházejí dvě základny Velké Británie. Pouze pod podmínkou jejich zachování se totiž Kypr mohl stát nezávislým na Spojeném království po podepsání

dohody o samostatnosti v roce 1960.⁵⁷ Obavy o bezpečnost turistů proto nejsou za daných okolností na místě. Přesto však nelze jednoznačně tvrdit, že je konflikt pevně pod kontrolou, protože pouze Turecko má přesné údaje a počty, kolik svých vojáků se na Kypru nachází. V hlavním městě Nikósii turisté mohou dodnes vidět ozbrojené vojáky podél tzv. zelené linie, představující hranici uprostřed města, kteří střeží zátarasy a zabráňují vstupu z jedné strany do druhé mimo vyhrazené přechody. Kypřané se i proto stále musí povinně hlásit k základní vojenské službě. Severní a jižní část od sebe oddělují zátarasy v podobě ostnatého drátu, pytlů a barelů naplněných pískem a poničených domů, z nichž v některých lze zahlédnout pozůstatky po střelbě ze sedmdesátých let. Jak již bylo řečeno v předchozím textu, do tzv. Severokyperské turecké republiky se lze přímým spojem dostat pouze z Turecka, jinak vedou všechny cesty přes Kyperskou republiku a musí se využít jeden ze sedmi otevřených hraničních přechodů. Je k tomu zapotřebí mít s sebou platný cestovní doklad.

V minulosti již několikrát probíhaly rozhovory a jednání obou stran, zastoupených svými prezidenty, dosud se ale nepodařilo najít efektivní řešení a optimální podmínky, aby se mohl ostrov opět sloučit v jeden stát. Největší problém, který neumožňuje a brzdí jednání, představují majetkové poměry, požadavek na navrácení nemovitostí původním majitelům. Ve stručnosti z historie⁵⁸:

Od 1. května 2004 je Kyperská republika členem Evropské unie. Podle původního plánu, který zaštiťoval tehdejší generální tajemník OSN Kofi Annan měl Kypr k EU přistoupit již jako sjednocený stát, jako federace. Po nezdařeném referendu ale severní, Tureckem obsazená část, nepřistoupila.

Po neúspěchu z roku 2004 se alespoň podařilo obnovit mírové rozhovory mezi nejvyššími představiteli obou kyperských národů v roce 2008. I přes některé dílčí úspěchy v podobě dalšího usnadnění kontaktů obou komunit na Kypru, rozhovory žádný významný výsledek nepřinesly.

⁵⁷ HRAZDIRA, L.; ČEŘOVSKÝ, J. *ŘECKO TURECKO KYPR: průvodce olympia*. 2. vyd. Praha: Olympia, 1990, 374 s. ISBN 27-037-90.

⁵⁸ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR. *Kypr: Očekávaný vývoj v teritoriu* [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/kypr/ekonomika/ocekavany_vyvoj_v_teritoriu.html

Od roku 2012 se mírová jednání na dva roky dokonce opět zcela přerušila. Koncem roku 2013 pak v kyperské otázce panovalo naopak celkem nadějně období a vztahy mezi Tureckem a Kyperskou republikou se mírně vylepšily.

V únoru 2014 došlo k opětovnému obnovení mírových rozhovorů, bylo přijato společné prohlášení, které rámcově udávalo směr nového vedení kyperských rozhovorů o sjednocení ostrova. Kromě několika setkání obou prezidentů k žádnému posunu strany nedospěly.

O několik měsíců později došlo opět k útlumu rozhovorů, přičemž příčinou aktuálního sporu je rozdílný pohled na využívání uhlovodíkových nalezišť (zemní plyn a zřejmě i ropa) ve výlučné ekonomické zóně Kyperské republiky na jih od ostrova a průzkumné aktivity turecké firmy TP v této oblasti.

Vyřešení tohoto dlouhodobého problému bylo vytyčeno jako jedna z nejvýznamnějších priorit i v souvislosti s hospodářskou krizí, kterou Kypr prochází. Byl by to totiž jeden ze způsobů, jak do země přilákat více zahraničních investic, posílit ekonomiku a pravděpodobně i snížit míru nezaměstnanosti na jednociferné číslo. Řešení by otevřelo nové možnosti, zejména s ohledem na efektivnost spolupráce na regionální úrovni právě v oblasti průzkumu a využívání uhlovodíkových nalezišť. OSN se dnes znovu podílí na vedení mírových rozhovorů, které byly opět obnoveny a mnozí vnímají rok 2016 jako klíčový k nalezení řešení. Dnes sice již existuje (alespoň v určité míře) obchod mezi řeckými a tureckými Kypřany, uskutečňuje se přes zelenou linii pod kontrolou OSN, ale jeho úzký rozsah a malý objem zdůrazňují skutečnost, že takový obchod nemůže přinést stejné výhody jako nalezení řešení a sjednocení ostrova.⁵⁹

Vyřešení tzv. kyperské otázky by výrazně prospělo i cestovnímu ruchu. Existují studie, které zdůrazňují obtíže plánování rozvoje cestovního ruchu vyplývající z boje o politickou moc mezi různými zainteresovanými skupinami v jediné destinaci. Nicméně Kypr má podmínky ztížené ještě navíc o to, že zde svádí boje o moc zainteresované skupiny dvou odlišných národností v jediné cílové destinaci.⁶⁰

⁵⁹ Poslední odstavec zpracován podle: CYPRUS PROFILE.: *Economy* [online]. Únor 2016 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.cyprusprofile.com/en/economy/>

⁶⁰ ALTINAY, Levent a David BOWEN. POLITICS AND TOURISM INTERFACE: *The Case of Cyprus*. Annals of Tourism Research. Elsevier Ltd., 2006, 33(4), 18 str.

3.3 Příjezdový a domácí cestovní ruch^{61, 62}

Příjezdový cestovní ruch („incoming“) je definován jako příjezdy zahraničních návštěvníků na území daného státu. Jedná se o aktivní zahraniční cestovní ruch, neboť příjmy ze spotřeby zboží a služeb zahraničních turistů znamenají pro danou zemi příliv devizových prostředků, což má kladný vliv na platební bilanci.⁶³

Statistiky týkající se příjezdového cestovního ruchu sestavuje Kyperský statistický úřad CyStat, který pak dále tyto údaje poskytuje statistickému úřadu Evropské unie Eurostatu. Následující údaje proto budou vycházet z těchto statistik. V dubnu 2016 vydal CyStat aktuální ročenku turistických statistik týkajících se roku 2014, proto jsou zde uváděny údaje především z tohoto roku.

Celkový počet turistů v Kyperské republice se v roce 2014 zvýšil o 1,5% oproti roku 2013 a dosáhl výše 2 441 239 osob oproti 2 405 390 osob v roce 2013. Následující tabulka zobrazuje nejpočetnější národnostní skupiny turistů na Kypru.

Země původu	Podíl na celkovém turismu (v %)
Velká Británie	35,7
Rusko	26,1
Švédsko	4,4
Řecko	4,1
Německo	3,5
Izrael	2,8
Norsko	2,3
Ukrajina	1,7

Obrázek 7: Národnostní složení turistů na Kypru v roce 2014. Zdroj: CyStat, vlastní zpracování

Tradiční turistický trh pro Kypr představuje Evropa, potažmo Evropská unie. 92,2% turistů přicestovalo v roce 2014 z Evropy, z Evropské unie to bylo 59,2%.

Během roku 2014 bylo v poměru 54% turistů ubytovaných v ubytovacích zařízeních s mezinárodní klasifikací (s hvězdičkami), 17,8% přebývalo v apartmánech, 12,4% u příbuzných a známých, 6,4% ve vlastních rezidencích a 9,4% v jiných zařízeních.

⁶¹ Příjezdový cestovní ruch zpracován podle: STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. *Tourism statistics 2014* [online]. [cit. 2016-04-25]. Dostupné z:

[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/EEEEAF251A96D6635C2257712003E8CD2/\\$file/TOURISM_%20STATISTICS-2014-250416.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/EEEEAF251A96D6635C2257712003E8CD2/$file/TOURISM_%20STATISTICS-2014-250416.pdf?OpenElement)

⁶² Domácí cestovní ruch podle: STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. *Annual Data on Trips of Residents of Cyprus, 2014* [online]. 2016 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z:

http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/services_71main_en/services_71main_en?OpenForm&sub=1&sel=2

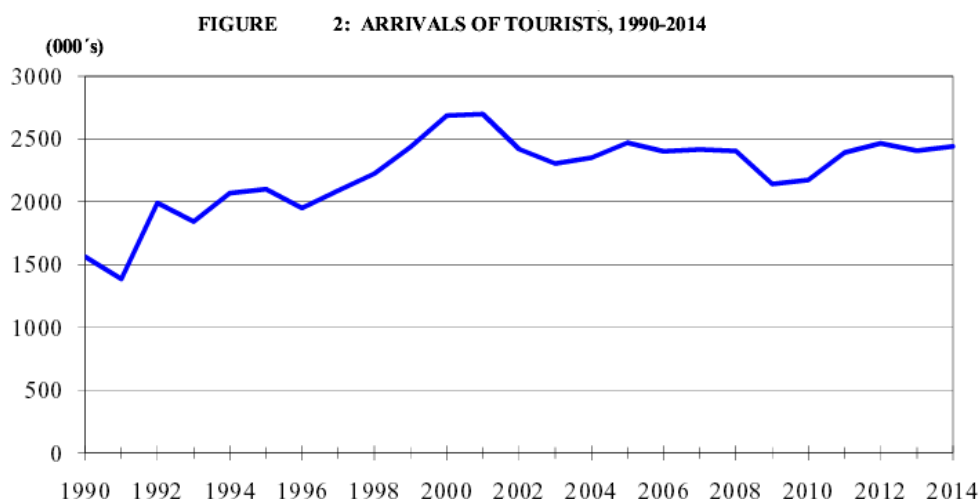
⁶³ INDROVÁ, J. a kol. *Cestovní ruch: (základy)*. Oeconomica, Praha, 2009. Str. 24.

Z celkového počtu turistů jich 38,3% bylo ubytováno v oblasti měst Pafos a Polis, 16,6% ve městě Agia Napa, 11,9% v Paralimni, 13% v Limassolu, 10,8% v Larnace a zbytek v jiných oblastech.

Průměrná délka pobytu byla v roce 2014 8,7 nocí u těch turistů, kteří na ostrově strávili méně než jeden měsíc a 10,7 nocí u těch, kteří zde pobývali méně než jeden rok.

Průměrná útrata zahraničních turistů činila v roce 2014 828,9 € na osobu (nebo 77,5 € na den), což znamená pokles o 4,5% (nebo 8,5% na denní výdaje) oproti roku 2013. Nejvyšší průměrná útrata na osobu byla v roce 2014 zaznamenána v měsíci červnu s 886 € a nejnižší v měsíci únoru s 692,5 €. Britové jakožto nejpočetnější turisté zde v roce 2014 utratili průměrně 824,9 € na osobu, což je o 0,5% méně než celkový průměr, Rusové utratili průměrně 929,5 € na osobu, čímž se umístili o 12,1% nad celkovým průměrem. Turisté ze Švédska utratili průměrně 668,1 € na osobu, což představuje o 19,4% nižší úroveň než celkový průměr.

Celkový vývoj příjezdového cestovního ruchu od roku 1990 je znázorněn v následujícím grafu:

Obrázek 8: Příjezdy turistů v období 1990-2014. Zdroj: CyStat,
[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/EEEEAF251A96D6635C2257712003E8CD2/\\$file/TOURISM_%20STATISTICS-2014-250416.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/EEEEAF251A96D6635C2257712003E8CD2/$file/TOURISM_%20STATISTICS-2014-250416.pdf?OpenElement)

Statistiky ze severní části ostrova nejsou takto přehledně zpracované, ve výroční zprávě Státní plánovací organizace z roku 2014⁶⁴ však lze dohledat, že sem přicestovalo údajně 1 366 007 turistů, z nichž 1 020 577 jich bylo z Turecka a 345 430 odjinud. Čistý příjem plynoucí z cestovního ruchu tvořil 691,6 mil. USD (asi 612,8 mil. €, v Kyprské republice to ve stejném roce bylo 2 023 mil. €, jak bylo uvedeno v předchozím textu).

⁶⁴ STATE PLANNING ORGANIZATION: Turkish Republic of Northern Cyprus. *Economic and Social Indicators* [online]. 2014 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.devplan.org/Ecosos/BOOK/SEG-2014.pdf>

Druhou součástí cestovního ruchu na Kypru je domácí cestovní ruch, tedy cestovní ruch Kypřanů na území ostrova. Mezi hlavní důvody Kypřanů, proč cestují, patří zejména návštěvy příbuzných a přátel. Ze statistik vyplývá, že nejvíce se cestuje v období církevních svátků, tedy zejména o Velikonocích a přes Vánoce.⁶⁵

Celkový počet Kypřanů podílejících se na domácím cestovním ruchu tvořil v roce 2014 321 623 osob. Během tohoto roku bylo uskutečněno celkem 1 297 280 domácích cest s přenocováním mimo domov, přičemž průměrná délka pobytu činila 3,5 dní. Nejvyužívanějším typem ubytování mezi domácí populací bylo ubytování u přátel a příbuzných (39,1%), následovaly hotely (38,9%), dále vlastní rezidence (18%), kempy (0,2%) a jiné typy (3,7%).

Počet nocí mimo domov v rámci ostrova činil celkem 4 491 410, ze kterého bylo 4 437 612 ze soukromých účelů a 53 798 z pracovních.

Celkové útraty domácího cestovního ruchu byly v roce 2014 ve výši 191,5 mil. €, největší podíl na tomto čísle měly útraty za jídlo a pití ve stravovacích zařízeních (85,3 mil. €), za ubytování to bylo 48,1 mil. €.

Průměrné celkové výdaje počítané na jednu noc činily za domácí cestovní ruch 42,6 €, při cestování za soukromými účely to bylo 42,2 € a při služebních cestách 81,8 €.

3.4 Předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu

Strategie cestovního ruchu⁶⁶, kterou vydala Kyperská turistická organizace poskytuje ucelený a komplexní souhrn cílů rozvoje turistického sektoru a informace o umístění Kypru na mezinárodní scéně cestovního ruchu. Studie je členěna do 11 částí, jejichž témata byla sestavena s cílem co nejvíce se přiblížit snahám a úkolům dané strategie, a to zejména: a) zvýšit celkové přímé i nepřímé příjmy z cestovního ruchu, b) zvýšit počet příjezdů, c) zabývat se fenoménem sezónnosti a následně zmírnit negativní důsledky, které vytváří; d) zlepšit životaschopnost podniků cestovního ruchu a e) neustále zlepšovat kvalitu zážitků z turismu, které nabízí Kypr díky produktům s významnou přidanou hodnotou.

⁶⁵ STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. *Tourism statistics 2014* [online]. [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: [http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/EEEEAF251A96D6635C2257712003E8CD2/\\$file/TOURISM_%20STATISTICS-2014-250416.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/EEEEAF251A96D6635C2257712003E8CD2/$file/TOURISM_%20STATISTICS-2014-250416.pdf?OpenElement)

⁶⁶ CYPRUS TOURISM ORGANISATION. *Executive Summary of Tourism Strategy 2011-2015* [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: http://media.visitcyprus.com/media/Downloads/Strategy/Executive_Summary_Tourism_Strategy_2011_2015.pdf

Těchto cílů má být dosaženo v rámci principu udržitelného rozvoje, který respektuje přírodní a sociální prostředí, zároveň ale maximalizuje přínos pro národní hospodářství a společnost a chrání životní prostředí. Očekává se, že hospodářský růst a celkově vyšší obchodní a společenské aktivity budou mít pozitivní dopad na kvalitu života místních obyvatel ve všech aspektech.

Strategie dále přímo navrhuje následující:

- Rozšířit provozní dobu a zvýšit míru obsazenosti licencovaných hotelů a ubytovacích zařízení cestovního ruchu.
- Zlepšit konkurenceschopnost odvětví cestovního ruchu na Kypru ve srovnání s konkurenčními destinacemi.
- Udržovat vysokou úroveň kvality zastavěného prostředí v turistických oblastech, zejména pokud jde o klíčové aspekty jako je čistota a vylepšování životního prostředí.
- Podporovat kvalitu nabízených služeb prostřednictvím neustálého vzdělávání lidí zaměstnaných v cestovním ruchu.
- Zvyšovat povědomí kyperské populace o významu cestovního ruchu a pohostinství.

Jednotlivé části studie vypadají následovně:

První část se zabývá pěti nejvýznamnějšími sektory turistického produktu, a to: ubytovacími zařízeními, stravovacími zařízeními, pořádáním poznávacích cest, lodní turismus a „turismus specifických zájmů“, kam spadá cestování za konferencemi, motivační cestování, za sportem (cyklistika, golf), svatby a svatební cesty, náboženský a kulturní turismus, zdravotní (lázně a wellness), venkovský turismus, cestování za vzděláváním, okružní plavby a gastronomie a vinařský turismus. Druhá sekce se orientuje na záležitosti rozvoje cestovního ruchu ve spojení s politickým a ekonomickým prostředím Evropské unie. Kyperská turistická organizace v rámci tohoto bodu koordinuje svoje snahy s unijními trendy rozvoje, zapojuje se do společných programů na sdílení know-how i do programů týkajících se možností na finanční spoluúčasti Evropské unie na projektech cestovního ruchu. Třetí část se zabývá možnostmi, jak prodloužit turistickou sezónu. Kypr má být propagován jako celoroční destinace, a tím se má dosáhnout co nejdelší provozní doby turistických zařízení a snížení nezaměstnanosti (zaměstnanci by měli celoroční pracovní smlouvy). Čtvrtá sekce se zaměřuje na propagaci a rozvoj regionálního cestovního ruchu, a to především na podporu efektivní spolupráce veřejného a soukromého sektoru. Pátá část se zaměřuje na zaměstnance cestovního ruchu, i běžné občany Kypru,

chce podporovat osvětu ohledně významu cestovního ruchu. Sekce šest se věnuje podpoře investičních iniciativ, které by zvyšovaly úroveň turistického produktu. Sedmá část se zabývá životním prostředím, v rámci modelu udržitelnosti rozvoje cestovního ruchu, s ohledem na přírodní a zastavěné prostředí. Strategie řeší úlohu obou těchto prostředí, kterou hrají v konkurenceschopnosti destinace. Zdůrazňuje význam odpovědných orgánů na ochranu životního prostředí. Ochrana přírodního bohatství by měla být primárně úkolem Ministerstva zemědělství, přírodních zdrojů a životního prostředí, o ochranu zastavěného prostředí by se měly starat místní úřady ve spolupráci se šesti Regionálními výbory pro rozvoj a propagaci cestovního ruchu. Osmá část strategie navrhuje zřízení „Observatoře turismu“, která by fungovala pod Kyperskou turistickou organizací a převzala by vypracovávání studií týkajících se cestovního ruchu. Devátá sekce podporuje projekty, které by zlepšily image Kypru jako turistické destinace. Desátá část obsahuje analytický plán marketingu pro cestovní ruch, důraz je zde kladen na komparativní analýzu a vyhodnocení cílových trhů cestovního ruchu pro Kypr. Dále se zde prezentuje komunikační strategie, která zahrnuje reklamu, public relations, slevové akce, propagační kampaně nebo účast na veletrzích. Poslední část strategie cestovního ruchu klade důraz na vývoj a zavedení monitorovacích mechanismů, které by sledovaly a vyhodnocovaly výsledky na všech úrovních. Jedině za těchto předpokladů může být strategie úspěšná, což by přineslo Kypru řadu výhod přímo pro sektor cestovního ruchu, ale i nepřímo pro širší ekonomický a sociální rozvoj ostrova. Monitorovací systémy mají být v kompetenci Kyperské turistické organizace, spravovat by je měli příslušní manažeři pod vedením správní rady organizace.

3.5 Překážky v rozvoji cestovního ruchu

Největší překážkou rozvoje cestovního ruchu na ostrově je stále nevyřešená geopolitická situace, rozdělení ostrova na dvě části. Jižní je dostatečně rozvinutá, nabízí výrazný potenciál pro rozvoj cestovního ruchu, kdežto v severní části je nedostačující infrastruktura, turistická vybavenost nedosahuje takové úrovně, jako tomu je na jihu. S tzv. kyperskou otázkou pak souvisí i další překážky rozvoje, např. přítomnost mírových jednotek OSN na ostrově a jimi obsazená nárazníková zóna, která z tohoto důvodu nemůže být využívána pro účely cestovního ruchu.

Z nárazníkové zóny lze za všechny příklady jmenovat třeba chátrající letiště v Nikósii, o kterém již byla zmínka nebo turistické letoviště Varosha v severní části Kypru u města Famagusta. Varosha bývala luxusní turistická destinace. Před rokem 1974 se tu

vyskytovala komunita řeckých Kypřanů, kteří vlastnili a provozovali většinu místních turistických zařízení. Zdejší pláže byly údajně nejkrásnější z celého ostrova.⁶⁷ Dnes je toto letovisko součástí nepřístupné oblasti, budovy jsou ve velmi špatném stavu, zanechané přesně tak, jak je návštěvníci i domácí obyvatelé v létě 1974 opustili. V roce 2012 byla opětovně otevřena diskuze o budoucnosti letoviska. Prezident Kyperské republiky tehdy uvedl, že právě Varosha by se mohla stát tzv. mostem míru, spolupráce a naděje, který by vedl k dohodě s tureckou stranou. Náklady na rekonstrukci a obnovu by se podle odborníků pohybovaly v miliardách eur. Rekonstrukce by trvala zhruba 10 let.⁶⁸

Další překážkou v rozvoji cestovního ruchu na Kypru by mohl být v budoucnu nedostatek vody, o kterém také již byla zmínka. Při další výstavbě a příjezdu stále více turistů by se mohly dostupné zdroje vody snadno vyčerpat, je proto zapotřebí brát tento problém v potaz a hledat vhodná řešení.

4 Trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu na Kypru

„Trvale udržitelný rozvoj naší planety patří mezi globální problémy, které je nutné řešit na mezinárodní úrovni formou řady jednání, dohod a ustanovení. Konkrétních pozitivních výsledků však může být dosaženo pouze v případě, že principy ochrany životního prostředí a jejich dodržování se stanou běžnou součástí chování všech podnikatelských subjektů – individuální snahou a odpovědností každého člena společnosti. Vysoká zodpovědnost za prosazování a dodržování ekologických principů pak leží na politicích a hospodářských pracovnících, kteří rozhodují o vývoji a směru rozvoje národního hospodářství, jednotlivých odvětví i konkrétních územních celků.“⁶⁹

I Kyperská republika se účastní zmiňovaných jednání na mezinárodní úrovni a vytváří podmínky pro rozvoj cestovního ruchu v jeho udržitelné podobě. Fungují zde orgány, které se tímto tématem přímo zabývají. Ty budou představeny v následující podkapitole.

⁶⁷ MARIC, V. LONELY PLANET. *Cyprus*. 3. vyd. Austrálie: Lonely Planet Publications Pty Ltd, 2006. ISBN 1-74104-285-2.

⁶⁸ IHNED.CZ: Zpravodajský server Hospodářských novin. *Kyperskému městu duchů svítá naděje. Otevře se opět pro světové celebrity?* [online]. 2012, 2012-08-12. ISSN 1213-7693. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/svet-evropa/c1-56990410-kyperskemu-mestu-duchu-svita-nadeje-otvire-se-opet-pro-svetove-celebrity>

⁶⁹ Převzato z: MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR: Kolektiv autorů Katedry cestovního ruchu VŠE v Praze. *Cestovní ruch pro všechny* [online]. Praha, 2008 [cit. 2016-04-14]. ISBN 978-80-7399-407-05. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/4fa1846e-ee0c-40d7-ae2e-a43007314a2e/GetFile14_1.pdf.

4.1 Orgány, instituce a iniciativy podporující rozvoj cestovního ruchu

Pro rozvoj cestovního ruchu v udržitelné formě je nezbytná spolupráce mezi soukromým a veřejným sektorem. Jak již bylo několikrát zdůrazněno, cestovní ruch je klíčovou součástí kyperského hospodářství a za předpokladu, že se pomocí plánování vyvíjí správným směrem, může velkou měrou přispět k příznivému a udržitelnému socio-ekonomickému rozvoji země. V oblasti cestovního ruchu na Kypru se klade důraz na spolupráci mezi oběma sektory, veřejný je zde zastoupen v podobě několika následujících organizací.

4.1.1 Kyperská organizace cestovního ruchu⁷⁰

Kyperská turistická organizace je vládní příspěvkovou organizací, za její činnost odpovídá Ministerstvo energetiky, obchodu, průmyslu a cestovního ruchu. Vznikla a dodnes funguje v souladu s ustanoveními Zákona o organizaci cestovního ruchu na Kypru a souvisejících nařízeních. Řídí ji devítičlenná správní rada dosazovaná ministerskou radou. Jejím cílem je plánování a rozvoj produktů cestovního ruchu, za využití všech dostupných zdrojů a možností. Dále má na starosti propagaci Kypru jako turistické destinace, a to jak na domácí půdě, tak v zahraničí. Spravuje turistická informační centra, kromě těch kyperských má i dalších 15 poboček ve světě.

4.1.2 Kyperská iniciativa udržitelného rozvoje⁷¹

Kyperská iniciativa udržitelného rozvoje cestovního ruchu je nezávislou organizací, která byla založena v roce 2006. Navázala svou činností na dvouletý projekt Fondu cestování (britská nadace, ke které se iniciativa přidružila), který se zaměřil na navazování partnerství mezi největšími tour operátory z Velké Británie, kyperskými nevládními organizacemi působícími v oblasti životního prostředí, Kyperskou turistickou organizací a výrobci a pěstiteli z malých kyperských vesnic, jejich komunitami a sdruženími.

Mezi nejvýznamnější úkoly, které si iniciativa klade za cíl, patří snaha o spojení poptávky cestovního ruchu (cestovních kanceláří) s nabídkou zdrojů v oblasti cestovního ruchu (menší výrobci a pěstitelé a jejich komunity). To považuje iniciativa za jeden ze způsobů, jak docílit rozvoje udržitelného cestovního ruchu na Kypru. Nabízí tak jednak nezapomenutelný zážitek pro turisty a zároveň poskytuje tento přístup také jasné ekonomické výhody pro vesnice, které leží mimo hlavní turistická centra. Navíc se tímto

⁷⁰ Podle: CYPRUS TOURISM ORGANISATION: *About us* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://www.visitcyprus.com/index.php/en/about-us>

⁷¹ Podle: CYPRUS SUSTAINABLE TOURISM INITIATIVE: *About us* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://csti-cyprus.org/?page_id=8

způsobem mohou minimalizovat nepříznivé sociálně-ekonomické a environmentální dopady.

Mezi projekty iniciativy, které byly zatím realizovány, lze uvést např. projekt s názvem „Kyperská snídaneč“ – konzultanti zkoumali varianty, které by bylo možné zařadit do nabídky kyperských hotelů, tak, aby se zvýšila kvalita zážitku z cestovního ruchu a zároveň aby se podpořil místní zemědělsko-potravinářský průmysl. Dalším projektem je mapování odpadu, což je systém, který umožňuje podnikům identifikovat zdroje, typy a množství odpadů, které vyprodukují a následně mohou s pomocí těchto údajů pracovat na zlepšení situace. Zajímavý je i projekt s názvem „Udržitelné hotelové zahrady“, ve kterém byly popsány způsoby, jak ušetřit vodu na zalévání hotelových zahrad. Vznikly plány na přebudování hotelových zahrad, kde byly použity vhodnější rostliny a mnoho hotelů tyto plány následně převzalo a realizovalo. Jedním z dalších zaměření iniciativy je projekt na optimalizaci výdajů turistů v režimu all inclusive v pafoské ekonomice. Jde o to, že turisté stále ve větší míře neopouštějí hotelové komplexy a tak neutrácejí jinde. Proto je třeba dát jim k tomu podnět, aby tak přispívali více do místní ekonomiky. Zároveň se má stále zvyšovat úroveň spokojenosti zákazníků s jejich dovolenou, aby se sem vraceli a podpořili tak udržitelný vývoj Pafosu jako prázdninové destinace.

4.1.3 Ministerstvo energetiky, obchodu, průmyslu a cestovního ruchu

Ministerstvo energetiky, obchodu, průmyslu a cestovního ruchu je zodpovědné za formulování a provádění politiky vlády v záležitostech týkajících se obchodu, průmyslu, cestovního ruchu a spotřebitelů. Zajišťuje, aby tyto politiky byly prováděny takovým způsobem, že budou pozitivně přispívat k dalšímu rozvoji ekonomiky Kypru a blahobytu obyvatelstva ostrova.

4.1.4 Ministerstvo zemědělství, přírodních zdrojů a životního prostředí⁷²

Zde je na místě zmínit zejména Odbor životního prostředí, který se zaměřuje na tři oblasti – udržitelný rozvoj, ochrana přírody a podnikání kroků proti změně klimatu. Kromě zavádění a prosazování právních předpisů, které často vznikají ve spolupráci s dalšími členskými státy Evropské unie, se odbor podílí také na sjednávání a následném dodržování většiny úmluv OSN týkajících se globálních i regionálních problémů v oblasti životního

⁷² Podle: MINISTRY OF AGRICULTURE, RURAL DEVELOPMENT AND ENVIRONMENT. *Odbor životního prostředí* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environment.nsf/index_en/index_en?OpenDocument

prostředí. Významnou roli pro Kypr má například Úmluva o ochraně Středomoří, sjednaná v Barceloně v roce 1976⁷³.

4.2 Cíle udržitelného cestovního ruchu na Kypru

Cíle udržitelného rozvoje cestovního ruchu na Kypru, tak jak je definovala Strategie cestovního ruchu Kyperské turistické organizace, byly již definovány v kapitole 3.4. Na tomto místě text vychází z 12ti programových cílů pro udržitelnost CR, jak je vymezily Světová organizace cestovního ruchu (UNWTO) a Environmentální program OSN (UNEP) v roce 2005⁷⁴:

1. Ekonomická proveditelnost (životaschopnost a konkurenceschopnost turistických destinací);
2. Lokální prosperita (maximalizace přínosů CR pro hostitelskou destinaci);
3. Kvalita zaměstnání (pracovní příležitosti v destinaci);
4. Sociální spravedlnost (rozdělování výnosů z CR do všech částí společnosti);
5. Spokojenost návštěvníka (bezpečnost, spokojenost, nediskriminace atd.);
6. Lokální řízení (plánování rozvoje CR a zvyšování jeho efektivity a zachování udržitelnosti v destinaci);
7. Prosperita společnosti (zachovávat či zlepšovat kvalitu života místních obyvatel);
8. Kulturní bohatství (respektovat, zachovat a propagovat);
9. Přírodní bohatství (zachování přírodního bohatství);
10. Biologická různorodost (její zachování a podporování);
11. Efektivita využívání zdrojů;
12. Čistota životního prostředí (minimalizovat znečištění vzduchu, vody a půdy, minimalizovat produkci odpadů, uvědomělé nakládání s odpady).

Dalším zdrojem jsou pak tři cíle Agendy pro udržitelný a konkurenceschopný evropský cestovní ruch, kterou vydala Evropská komise v roce 2007, a které znějí následovně⁷⁵:

1. Ekonomická prosperita

⁷³ UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME: Mediterranean Action Plan. *Barcelona Convention* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://www.unepmap.org/index.php?module=content2&catid=001001004>

⁷⁴ Cíle převzaty z: MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *PRIORITY EU V OBLASTI UDRŽITELNÉHO ROZVOJE CR* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/getmedia/041b7747-b84d-4a93-ad9c-ac8cfb06fd37/GetFile38.pdf>

⁷⁵ Podle: EUR-LEX. *Agenda pro udržitelný a konkurenceschopný evropský cestovní ruch* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=URISERV%3A110132>

2. Sociální spravedlnost a soudržnost
3. Ochrana životního prostředí a kultury

Z těchto cílů pak dohromady lze vymezit cíle udržitelného cestovního ruchu na Kypru:

Ekonomická prosperita – Zajistit konkurenceschopnost a rozvoj turistických zařízení na Kypru i rozvoj destinace jako takové, zajistit kvalifikovanou pracovní sílu v oblasti cestovního ruchu.

Sociální spravedlnost a soudržnost – Zlepšovat životní úroveň místního obyvatelstva, zapojovat do cestovního ruchu i menší vesnice a jejich komunity, zapojit obyvatele do plánování, zajistit bezpečnost a kvalitní prožitek produktů cestovního ruchu, nediskriminovat.

Ochrana životního prostředí a kultury – Respektovat a zachovávat kulturní i přírodní památky, propagovat ostrov jako celoroční destinaci, podporovat šetrné formy turismu a iniciativy, které se zabývají udržitelným rozvojem, minimalizovat znečištění životního prostředí.

4.3 Principy udržitelného rozvoje cestovního ruchu na Kypru a jejich aplikace

Principům udržitelného rozvoje byla věnována bližší pozornost v první kapitole této práce, jejich seznam byl vymezen následovně⁷⁶, u každého bodu je zároveň příklad aplikace na cestovní ruch na Kypru:

1. Propojení základních oblastí života – I když se Kypr v současnosti snaží postupně vymanit z hospodářské krize, měly by mít příslušné orgány plánující cestovní ruch ostrova na paměti, že z dlouhodobého hlediska není důležitá jen ekonomická oblast, je třeba ji vhodně propojit se sociální i s oblastí životního prostředí.
2. Dlouhodobá perspektiva – Aby se docílilo udržitelného rozvoje, musí se cestovní ruch plánovat strategicky a dlouhodobě dopředu. V tomto ohledu jsou přínosné Strategie cestovního ruchu, které vydává Kyperská turistická organizace vždy na pětileté období dopředu.

⁷⁶ KOLEKTIV KONSORCIA SPROR PLUS. *Cestovní ruch a udržitelný rozvoj: Odborná školení a vzdělávání pracovníků územní veřejné správy pro oblast cestovního ruchu* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007 [cit. 2015-01-19]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/b973337b-cccc-42a3-9d19-2b23356dcff2/GetFile15_1.pdf

3. Kapacita životního prostředí je omezená – Je nezbytné podporovat organizace typu Kyperské iniciativy udržitelného rozvoje, které aktivně hledají řešení, jak nakládat s odpady vyprodukovanými v cestovním ruchu a obecně jak zasahovat do životního prostředí co nejšetrněji.
4. Předběžná opatrnost – Každé rozhodnutí se musí předem řádně promyslet, podporovat by se měl i výzkum v oblasti nových trendů cestovního ruchu, aby se předešlo nezvratným škodám způsobeným nevhodným zásahem do životního prostředí.
5. Prevence – Souvisí s opatrností, zvlášť pro ekonomicky nestabilní Kypr je důležité řešit vzniklé problémy preventivně, než pak nákladně odstraňovat ty reálně vzniklé.
6. Kvalita života – Velmi důležitý aspekt, který by měl být brán v úvahu při řešení tzv. kyperské otázky. Současná situace neumožňuje takovou úroveň kvality, které by bylo možné dosáhnout při vyřešení tohoto problému.
7. Sociální spravedlnost – I v této oblasti se bude muset hledat efektivní řešení, až by se jednou obě části ostrova opět měly sjednotit v jeden stát. Severní je oproti té jižní značně zaostalá, a to jak z ekonomického hlediska, tak i co se týká turistické vybavenosti a potenciálu pro cestovní ruch.
8. Zohlednění vztahu „lokální – globální“- Tento vztah Kypr respektuje, řídí se mezinárodními úmluvami i legislativou Evropské unie a aktivně spolupracuje s ostatními členskými státy.
9. Vnitrogenační a mezigenační odpovědnost (či rovnosti práv) – Opět aspekt, který je třeba více zohlednit při řešení tzv. kyperské otázky. Zejména zajištění národnostní rovnosti a vzájemné respektování.
10. Demokratické procesy – Zde je dobrým příkladem Kyperská iniciativa udržitelného rozvoje i Kyperská turistická organizace. Kypřané mají možnost zapojit se do aktivit obou z nich a mohou se tak podílet na efektivním plánování.

4.4 Klíčové faktory v udržitelném rozvoji cestovního ruchu na Kypru

Klíčové faktory nebo také výzvy, definuje české Ministerstvo pro místní rozvoj následovně⁷⁷, opět je u každé z nich vymezena konkrétní aplikace na kyperský cestovní ruch. Na tyto výzvy je potřeba se zaměřit, pokud má být dosaženo cílů z kapitoly 4.2.

Výzva 1: Požadavek snižování sezónnosti. Kypr se tuto výzvu snaží řešit pomocí prvků popsaných ve Strategii cestovního ruchu, která již byla zmíněna v předchozím textu. Zejména se snaží o propagaci turistických atraktivit, které zde lze vidět a navštívit pouze v období mimo hlavní letní sezónu. Snaží se více propagovat a zlepšovat podmínky pro pěší turistiku, i horskou a cykloturistiku, pořádají se zde v jarních a podzimních měsících golfové turnaje a na vzestupu je i agroturistika a venkovský cestovní ruch.

Výzva 2: Vypořádání se s dopadem turistické dopravy. V této oblasti má Kypr omezené možnosti, neboť je do značné míry závislý zejména na letecké dopravě, ale též na automobilové dopravě při pohybu osob na ostrově. Proto by bylo žádoucí, aby se obnovily plány na vlakovou trať, případně i na tramvajovou, která byla plánována do Nikósie. Nutné jsou i další investice do rozvoje hromadné dopravy, především modernizace a budování lepší infrastruktury autobusů, dále pak budování a rozvoj turistických a cyklistických tras.

Výzva 3: Zlepšování kvality práce v cestovním ruchu. Je nutné neustále zvyšovat kvalifikaci zaměstnanců a zajišťovat kvalitní podmínky pro jejich práci. Pokud by se podařilo snížit sezónnost, turistická zařízení by mohla být v provozu celoročně, a tím pádem by i zaměstnanci mohli pracovat po celý rok.

Výzva 4: Růst kvality života a prosperity v místních společenstvích. Tato výzva s sebou přináší mj. požadavky na ochranu přírodního a kulturního dědictví, zachování tradičních zaměstnání nebo citlivou výstavbu. Je přínosné, že má Kypr několik kulturních památek zapsaných na seznamu světového dědictví UNESCO, tento seznam by se mohl do budoucna dále rozšiřovat. Jako tradiční řemeslo lze uvést například ruční výrobu krajek ve vesnici Lefkara (vzory pro zdejší krajky vymýšlel údajně i Leonardo da Vinci během své návštěvy Lefkary), která by se i do budoucna měla zachovat a podporovat.

Výzva 5: Snižování využívání zdrojů a produkce odpadů. Pro Kypr je nezbytně nutné, aby hledal způsoby, jak zamezit zvyšování spotřeby vody. Zejména v souvislosti s dalším

⁷⁷ MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *PRIORITY EU V OBLASTI UDRŽITELNÉHO ROZVOJE ČR* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/getmedia/041b7747-b84d-4a93-ad9c-ac8cfb06fd37/GetFile38.pdf>

rozvojem cestovního ruchu by toto měla být prioritou nejvyššího významu. Dále by měl být v případě Kypru kladen větší důraz na řízení odpadového hospodářství a recyklaci materiálů, neboť dosud zde existují např. hotelové řetězce, které netřídí odpad.

Výzva 6: Uchování a uznání hodnoty přírodního a kulturního dědictví. Uchování a uznání hodnot souvisí s celkovou strategií udržitelného rozvoje cestovního ruchu. Na Kypru neustále přibývají chráněné oblasti, národní parky a klade se větší důraz na zachovávání a údržbu kulturních památek. Komunikaci mezi místní správou a organizacemi cestovního ruchu podporuje i Kyperská iniciativa udržitelného rozvoje.

Výzva 7: Vytváření dovolených dostupných pro všechny. Díky pestrosti nabídky ubytovacích a stravovacích zařízení není problém sehnat dovolenou na Kypru ani pro osoby s ekonomicky nižším postavením. Kyperská organizace cestovního ruchu se v současnosti zaměřuje také na zlepšení přístupových cest pro lidi s omezenou možností pohybu a orientace. Již obě letiště jsou plně bezbariérová, dokonce zde kromě běžných úprav existuje i dobíjecí stanice pro elektrické invalidní vozíky. Kromě hotelů, jejichž seznam eviduje Kyperská turistická organizace, je pro vozíky uzpůsoben i přístup na některé pláže. Dále je možné dohodnout předem i taxislužbu nebo autobusovou společnost, která bude připravena a vybavena na přepravu vozíčkáře.

Výzva 8: Využívání CR jako nástroje v globálním udržitelném rozvoji. V souvislosti s touto výzvou by se Kypr měl zaměřit zejména na povzbuzení touroperátorů a investorů k dodržování principů udržitelnosti a šíření povědomí mezi občany o vhodných alternativách cestovního ruchu.

4.5 Mechanismy pro implementaci udržitelnosti do cestovního ruchu Kypru

K tomu, aby mohla být prováděna politika udržitelného rozvoje cestovního ruchu, je zapotřebí aby mezi organizacemi a místní správou i veřejností fungovala komunikace a aby tyto subjekty spolupracovaly. Plánování by měl zajišťovat destinační management, který by se měl na Kypru zaměřit zejména na snížení sezónnosti. „Nežádoucí vlivy nerovnoměrně rozloženého cestovního ruchu v čase a prostoru mohou být tlumeny managementem využívání primárních zdrojů cestovního ruchu. Vlastní nerovnoměrnost rozložení lze redukovat systematickou časoprostorovou koordinací rozvoje cestovního

ruchu, pokud možno v rámci strategií integrovaného rozvoje území.⁷⁸ Kvalita časoprostorového managementu úzce souvisí s velikostí únosné kapacity území pro rozvoj cestovního ruchu. Konkrétní doporučení pro destinační management dále shrnuje M. Pásková takto: Monitorovat vývoj a dopady cestovního ruchu, sledovat soubor doporučených indikátorů. Aktivně ovlivňovat průběh destinačního vývoje, zejména koordinací aktivit destinačních aktérů. Orientovat se na segmenty návštěvníků, kteří inklinují k cestování mimo hlavní sezónu (např. senioři, junioři, účastníci profesního cestovního ruchu). Kromě destinačního managementu by se měla podílet na zavádění principů udržitelnosti i podnikatelská sféra – hotely, restaurace a další zařízení cestovního ruchu. Kromě zajištění konkurenceschopnosti by měla tato zařízení dbát také na udržení vhodného sociálního prostředí pro své zaměstnance, umožnit jim spoluvytvářet podmínky pro udržitelný rozvoj. V neposlední řadě závisí míra úspěchu implementace udržitelnosti do cestovního ruchu také na samotných turistech. Vhodnými prostředky (např. cenová politika, regulace, kodexy chování) a zejména osvětou by měli být turisté vedeni k tomu, aby sami měli zájem na šetrném způsobu poznávání a cestování, zachovávání kulturního i přírodního dědictví pro budoucí generace.

4.6 Indikátory udržitelného cestovního ruchu a proces monitorování

„Efekty cestovního ruchu a jejich indikátory lze členit na základě mnoha kritérií, tradičně se dělí na ukazatele dopadů na ekonomické a ekologické prostředí.“⁷⁹ Pro specifikaci cestovního ruchu zpracovala Mezinárodní pracovní skupina pro indikátory udržitelného cestovního ruchu při UNWTO soubor deseti klíčových indikátorů udržitelného rozvoje. Tyto indikátory je nutné rozpracovat podle místních podmínek, aby je bylo možné aplikovat na různých geografických úrovních a pro různé destinační typy jako postupně budovanou základnu pro rozhodovací procesy všech aktérů.⁸⁰

Indikátor	způsob vytvoření a zjišťování indikátoru
Ochrana území	kategorie ochrany území
Stres	počty turistů navštěvujících místo (rok, nejnavštěvovanější měsíc)
Intenzita užívání	počet osob/ha
Sociální dopady	poměr počtu turistů a místních obyvatel

⁷⁸ PÁSKOVÁ, Martina. *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, 298 s. ISBN 978-807-4350-061. Str. 157.

⁷⁹ PÁSKOVÁ, Martina. *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, 298 s. ISBN 978-807-4350-061. Str. 149.

⁸⁰ Tamtéž. Str. 151,152.

Kontrola rozvoje	existence procedury hodnocení dopadů na životní prostředí, formální kontroly rozvoje místa
Odpadové hospodářství	množství pevného a podíl recyklovaného odpadu, kapacita a míra využití hygienických zařízení
Proces plánování	existence rozvojového regionálního plánu pro CR
Kritické ekosystémy	počty vzácných/ohrožených biologických druhů
Spokojenost spotřebitelů	míra spokojenosti turistů
Spokojenost místních obyvatel	míra spokojenosti domácího obyvatelstva
Indikátory určené pro lokální úroveň	
Sezónnost cestovního ruchu	poměr prodaných lůžek v hlavní a vedlejší sezóně
Negativní dopady na přírodu	pytlačení, nedovolené vstupy do chráněných oblastí
Degradace kulturního kapitálu	náklady náprav škod způsobených vlivem CR
Složené indikátory	
Únosná kapacita	včasné varování: měření klíčových faktorů ovlivňujících schopnost místa absorbovat různou intenzitu CR
Tlak na místo (lokalitu)	měření míry vlivu CR a dalších odvětví, přírodní a kulturní atributy vlivu
Atraktivnost	kvantitativní měření atributů atraktivit

Tabulka 2: Klíčové indikátory udržitelného cestovního ruchu. Zdroj: UNWTO 1998 a PÁSKOVÁ, Martina. *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, 298 s. ISBN 978-807-4350-061. Str. 152-154. Vlastní úprava

Evropská unie vypracovala jako výstup „Studie proveditelnosti evropského systému ukazatelů v oblasti cestovního ruchu pro udržitelné řízení na úrovni destinací“⁸¹ vlastní přehled indikátorů, které člení do čtyř oddílů: Řízení destinace, Ekonomická hodnota, Sociální a kulturní dopad a Dopad na životní prostředí. Dále zde pak rozděluje základní a volitelné ukazatele. Jejich kompletní seznam lze dohledat v Příloze č. 2.

Pro účely této práce byly vybrány pouze některé indikátory, které jsou nejvíce relevantní v souvislosti s kyperským udržitelným cestovním ruchem a vycházejí z definic právě tohoto souboru nástrojů pro Evropský systém ukazatelů v oblasti cestovního ruchu.

Na Kypru v současnosti neexistuje ucelený soubor indikátorů udržitelného rozvoje cestovního ruchu, dokonce je obtížné, mnohdy až nereálné dohledat příslušné statistiky. Kyperský statistický úřad nepublikuje veškerá sledovaná data na svých webových stránkách a nutno

⁸¹ MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *Evropský systém ukazatelů v oblasti cestovního ruchu: SOUBOR NÁSTROJŮ pro udržitelné destinace* [online]. 2013 [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/getmedia/ed4ea4de-1cf2-4323-a2a2-e96113b96691/Evropsky-system-ukazatelu-v-oblasti-cestovniho-ruchu.pdf>

zdůraznit, že některá data jsou zde pouze v řeckém jazyce. Nicméně i přesto je zřejmé, že vymezení souboru indikátorů představuje náročný a dlouhodobý proces.

Indikátor	Kyperská republika
Kapacita ubytovacích zařízení	
<i>počet zařízení</i>	801
<i>počet lůžek</i>	86 005
Počet noclehů na 1000 místních obyvatel	3 033
počet přenocování	13 715 342
počet obyvatel	847 000
Průměrná délka pobytu turistů (počet nocí)	8,7
Kvalita vody	72,9%
Kvalita ovzduší	69,6%
Počet příjezdů celkem	2 441 239
Počet příjezdů v červenci	381 955

Tabulka 3: Vybrané indikátory udržitelného rozvoje cestovního ruchu na Kypru, 2014. Zdroj: CyStat, vlastní zpracování.

Z uvedených indikátorů není možné dělat příliš mnoho závěrů. Potvrzují ale, že by pro kyperské životní prostředí opravdu bylo vhodné snížení sezónnosti, podíl počtu turistů přijíždějících v letních měsících (zejména v červenci) na celkovém počtu, je velmi vysoký. Indikátory kvality vody a ovzduší jsou celkem příznivé, zároveň ale i v této oblasti je potenciál ke zlepšování.

4.7 SWOT analýza

V poslední podkapitole této práce je celková situace podmínek pro rozvoj cestovního ruchu na Kypru zhodnocena pomocí principu SWOT analýzy.

Silné stránky

- Geografická poloha
- Klimatické podmínky
- Středozevní moře, kvalita vody a pláží
- Fungující iniciativy na podporu udržitelného rozvoje cestovního ruchu na Kypru
- Spolupráce vládního a soukromého sektoru na cílech udržitelnosti
- Bezpečnost země

- Nízká kriminalita
- Turistická vybavenost
- Vysoká kvalita nabízených služeb
- Rozmanitá příroda
- Cestovní ruch neomezený pouze na letní sezónu
- Jazyková vybavenost obyvatelstva
- Vysoký podíl zaměstnanosti Kypřanů v oblasti cestovního ruchu
- Společná evropská měna
- Kulturní dědictví, zachovalé památky a tradice

Slabé stránky

- Rozdělení ostrova na dvě části a s tím spojené komplikace nejen pro turismus
- Nevyrovnaná úroveň služeb v porovnání rozvinutý jih a zaostávající sever
- Hromadná doprava – menší města a vesnice jsou špatně dostupná
- Odkázanost z velké části na leteckou dopravu pro účely cestovního ruchu
- Problémy s nedostatkem vody
- Ekonomická nestabilita

Příležitosti

- Vstup do Schengenského prostoru
- Vyřešení tzv. kyperské otázky a s ní spojených problémů
- Využití uhlovodíkových nalezišť (zemní plyn, ropa) – zisk z těchto rezerv
- Omezení sezónnosti – propagace zimních atraktivit, golfu, dalších aktivit
- Destinace jako sportovní kampus (tréninkové programy – např. fotbal nebo cyklistika)
- Kvalitní marketingová propagace destinace
- Efektivní podpora šetrných forem cestovního ruchu – rozvíjející se agroturistika, vinařská turistika, cykloturistika
- Rozvoj turistických informačních center
- Zlepšující se ekonomická situace

Hrozby

- Sucho a s ním spojené problémy, nedostatek vody, požáry
- Změna klimatu
- Teroristické útoky (především v letecké dopravě)

- Nestabilita v okolních destinacích – hrozba rozšíření konfliktů
- Nekontrolovaná imigrace
- Zhoršení vztahů s Tureckem
- Vyhrocení konfliktu mezi řeckými a tureckými Kypřany
- Nešetrné stavební zásahy do krajiny
- Ekonomická krize
- Nedostatek prostředků na investice do cestovního ruchu
- Zhoršení kvality služeb (např. kvůli nedostatečně kvalifikované pracovní síle)
- Přetížení lokality kvůli nestabilitě v okolních turistických destinacích

Závěr

Analýzou provedenou v rámci této diplomové práce bylo potvrzeno, že Kypr, jakožto vyhledávaná destinace cestovního ruchu má dobré základy pro další rozvoj na principu udržitelnosti. V současnosti zde fungují organizace typu Kyperské iniciativy udržitelného rozvoje, které se zabývají problematikou šetrného cestovního ruchu. Do svých projektů zapojují cestovní kanceláře, ubytovací a stravovací zařízení, ale i lokální výrobce a pěstitelé. Ve spolupráci s Kyperskou turistickou organizací se snaží také o osvětu mezi širokou veřejností, aby každý pochopil význam a smysl udržitelnosti.

Nové možnosti prosazování principů udržitelného rozvoje vychází z pětileté Strategie cestovního ruchu, kterou vydala Kyperská turistická organizace, a která se zaměřuje zejména na aktuální cíle rozvoje turistického sektoru na Kypru. Zkoumá prostředky, kterými by bylo možné snížit sezónnost, zvýšit míru obsazenosti ubytovacích zařízení cestovního ruchu i mimo hlavní letní sezónu, zlepšit konkurenceschopnost odvětví cestovního ruchu na Kypru ve srovnání s konkurenčními destinacemi, udržovat čisté životní prostředí, podporovat vysokou kvalitu nabízených služeb prostřednictvím neustálého vzdělávání lidí zaměstnaných v cestovním ruchu a v neposlední řadě zvyšovat povědomí kyperské populace o významu cestovního ruchu a pohostinství.

Místní obyvatelstvo se významně podílí na celkovém dojmu turisty ze své dovolené, proto je i do budoucna nezbytné, aby si Kypřané zachovali svůj vřelý přístup k návštěvníkům, který mají v současnosti. Kypr představuje pro turisty velmi přívětivé prostředí, kromě povahy Kypřanů a společných evropských tradic a hodnot k tomu přispívá i minulost ostrova a jeho dodnes silné vazby na Velkou Británii – turisté se zde snadno domluví

anglicky. Vše dohromady vytváří pro Kypr v porovnání se sousedními destinacemi tohoto regionu výraznou přidanou hodnotu.

Snad i ekonomická situace naznačuje příslib pozitivního vývoje v dalších letech, jak bylo dokázáno v textu a tabulkách této práce. V oblasti ekonomiky a česko-kyperských vztahů se tato práce zabývá okrajově i úvahou o vytvoření česko-kyperských joint-venture. Český zájem by nemusel být reprezentován pouze počtem českých turistů přijíždějících na ostrov strávit svou dovolenou (v roce 2014 to bylo celkem 10 427 osob⁸²), potenciál je zde i pro vytváření nových obchodních partnerství. Vzhledem k faktu, že v minulosti využívala řada Kypřanů možnosti studovat v bývalém Československu (na základě dohody o spolupráci v oblasti kultury, vědy a školství z roku 1971⁸³), mají Kypřané dodnes kladný vztah k České republice a českým občanům.

Poté, co byly naznačeny podmínky (zejména ekonomické), ve kterých vzniká plánování cestovního ruchu, se text zabývá cíly a principy, klíčovými výzvami a mechanismy pro implementaci udržitelného rozvoje turismu na Kypru. Zdůrazňuje se zde zejména propojení témat ekonomické prosperity, sociální spravedlnosti a soudržnosti a ochrany životního prostředí a kultury, jakožto základních pilířů udržitelného rozvoje. Jako mechanismus pro implementaci byla vymezena spolupráce zúčastněných stran na úrovni dané destinace, dále podpora podniků zahrnujících principy udržitelnosti do praxe a ovlivňování turistů ve smyslu, aby pochopili význam udržitelného rozvoje.

Indikátory udržitelného cestovního ruchu, jak bylo napsáno v předchozím textu, je nutné rozpracovat podle místních podmínek, aby je bylo možné aplikovat na různých geografických úrovních a pro různé destinační typy jako postupně budovanou základnu pro rozhodovací procesy všech aktérů. Doposud neexistuje na Kypru ucelený soubor indikátorů, který by mohl být monitorován. Indikátory se neustále vyvíjí a diskutabilní je i měřitelnost některých z nich (např. kvality života, míry spokojenosti návštěvníků i domácího obyvatelstva. Pro účely této práce byly vybrány nejvhodnější indikátory s ohledem na dostupnost statistických dat, která k nim náleží.

⁸² STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. *Tourism statistics 2014* [online]. [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: [http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/EEEEAF251A96D6635C2257712003E8CD2/\\$file/TOURISM_%20STATISTICS-2014-250416.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/EEEEAF251A96D6635C2257712003E8CD2/$file/TOURISM_%20STATISTICS-2014-250416.pdf?OpenElement)

⁸³ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR. *Kypr: Seznam platných mezinárodních smluv s Českou republikou* [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/kypr/smlouvy/index.html

V poslední podkapitole je na základě SWOT analýzy zhodnocen potenciál pro další vývoj udržitelného cestovního ruchu na Kypru.

Hlavního i dílčích cílů této práce tedy bylo dosaženo. Bylo podrobně vymezeno, co vše obnáší principy trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu v destinaci a jejich aplikace na vybranou destinaci Kypr. Několikrát vyplynulo, jaký potenciál pro rozvoj cestovního ruchu by přineslo vyřešení tzv. kyperské otázky, tedy opětovné sjednocení ostrova. Kdyby k tomu někdy v budoucnu došlo, zároveň by bylo nezbytně nutné dávat velký pozor při plánování cestovního ruchu, aby se severní území neznehodnotilo nevhodnými zásahy, aby se i zde praktikovaly metody udržitelného rozvoje.

Literatura

ALTINAY, Levent a David BOWEN. POLITICS AND TOURISM INTERFACE: *The Case of Cyprus*. Annals of Tourism Research. Elsevier Ltd., 2006, 33(4), 18 s.

AGENDA 21 FOR THE TRAVEL AND TOURISM INDUSTRY: *towards environmentally sustainable development*. WTO, 1997. ISBN 92-844-0180-1.

ANTONIADOU, S. *Cyprus: 10000 years of history & civilisation*. Kypr: Cyprus Tourism Organisation, 2009, 111 s. ISBN 978-9963-44-118-1.

BÖTIG, K. *MERIAN live!*: Kypr. 3. aktualizované vyd. Praha: JAN VAŠUT s.r.o., 2006, 126 s. ISBN 80-7236-465-0.

GEORGIADOU, M. ACTION GLOBAL COMMUNICATIONS. *Authentic Cyprus.: Discover it...* Kypr: Cyprus Tourism Organisation, 2007, 140 s. ISBN 978-9963-44-065-8.

HRAZDIRA, L.; ČEŘOVSKÝ, J. *ŘECKO TURECKO KYPR: průvodce olympia*. 2. vyd. Praha: Olympia, 1990, 374 s. ISBN 27-037-90.

HUGHES, J. *TOP 10 KYPR*. Praha: Euromedia Group, k.s. - Ikar, 2006, 144 s. ISBN 80-249-0634-1.

INDROVÁ, J. a kol. *Cestovní ruch: (základy)*. Oeconomica, Praha, 2009.

JOHN, J. *KYPR*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, 104 s. Zeměmi světa. ISBN 25-134-64.

KOLEKTIV AUTORŮ. Katedra cestovního ruchu. VŠE Praha. *Venkovský cestovní ruch - jeho specifika a podmínky pro rozvoj*. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007, 124 s. ISBN 80-245-1159-2.

MARIC, V. LONELY PLANET. *Cyprus*. 3. vyd. Austrálie: Lonely Planet Publications Pty Ltd, 2006. ISBN 1-74104-285-2.

MARIC, Vesna. *Kypr*. 1. české vyd. Praha: Svojtka & Co., 2009. Z řady průvodců Lonely Planet. ISBN 978-80-256-0271-3.

MURPHY, P. BERLITZ. *Kypr: průvodce do kapsy*. Bučovice: RO-TO-M, 2004, 144 s. ISBN 80-86704-31-9.

MUSIL, M. *Udržitelný rozvoj cestovního ruchu: (metody, postupy, přístupy, teoretické aspekty) : sborník příspěvků z kulatého stolu*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2010, 298 s. ISBN 978-802-4516-899.

ORIEŠKA, J. *Technika služeb cestovního ruchu*. Praha: IDEA SERVIS, 1999, 244 s. ISBN 80-85970-27-9.

PALATKOVÁ, Monika. *Marketingová strategie destinace cestovního ruchu: jak získat více příjmů z cestovního ruchu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, 341 s. ISBN 80-247-1014-5.

PÁSKOVÁ, Martina. *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009, 298 s. ISBN 978-807-4350-061.

PÁSKOVÁ, Martina. *Environmentalistika cestovního ruchu*. Czech Journal of Tourism, 2012, roč. 1, č. 2, str. 77-113.

PÁSKOVÁ, M., DOLEJSKÝ, V. (eds). *Výzva a hrozby ekoturismu a geoturismu pro ochranu biodiverzity a geodiverzity: recenzovaný sborník konference s mezinárodní účastí : Telč, 5.10. a 6.10.2011*. Vyd. 1. Pardubice: Geopark Vysočina, 2011, 78 p. ISBN 80-260-1060-4.

PETROPOULOU, E. *Nicosia: The Unknown Heritage along the Buffer Zone*. Kypr: J.G. CASSOULIDES LTD, 2008, 96 s. ISBN 978-9963-33-020-1.

PROCHÁZKOVÁ, D. *Principy udržitelného rozvoje*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012, 140 s. ISBN 978-80-87472-21-7.

SYNEK, M. ; MIKAN, P.; VÁVROVÁ, H. *Jak psát bakalářské, diplomové, doktorské a jiné písemné práce*. 3. vyd. Praha: Oeconomica, 2011. 70 s. ISBN 978-80-245-1819-0.

WORLD TOURISM ORGANISATION. *Indicators of sustainable development for tourism destinations: a guidebook*. Madrid: World Tourism Organization, 2004 [cit. 2015-01-23]. ISBN 92-844-0726-5

ZELENKA, J.; PÁSKOVÁ, M. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde, 2012, 768 s. ISBN 978-807-2018-802.

Internetové zdroje

AKTUÁLNĚ.cz. *Kam na dovolenou k moři? Nejčistší je na Kypru a na Maltě* [online]. [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/kam-na-dovolenou-k-mori-nejcistsi-je-na-kypru-a-na-malte/r~441dec4a052b11e5ac650025900fea04/>

BUSINESSINFO. *Kypr: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR* [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kypr-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr-18535.html>

BUSINESSINFO. *Kypr: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled* [online]. 2015. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kypr-zakladni-charakteristika-teritoria-ekonomicky-18532.html>

CESTOVNÍ KANCELÁŘ VTT. *Řecká a kyperská hudba* [online]. [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.vtt.cz/informace/novinky-a-zajimavosti-z-recka-a-kypru/recka-a-kyperska-hudba>

CESTOVNÍ KANCELÁŘ VTT. *Řecké a kyperské tance* [online]. [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.vtt.cz/informace/novinky-a-zajimavosti-z-recka-a-kypru/recke-a-kyperske-tance>

CYPRUS PROFILE. *Economy* [online]. Únor 2016 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.cyprusprofile.com/en/economy/>

CYPRUS TOURISM ORGANISATION: *About us* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://www.visitcyprus.com/index.php/en/about-us>

CYPRUS TOURISM ORGANISATION. *Executive Summary of Tourism Strategy 2011-2015* [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: http://media.visitcyprus.com/media/Downloads/Strategy/Executive_Summary_Tourism_Strategy_2011_2015.pdf

CYPRUS SUSTAINABLE TOURISM INITIATIVE: *About us* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://csti-cyprus.org/?page_id=8

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Česká republika v mezinárodním srovnání: Makroekonomika* [online]. [cit. 2016-04-28]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/26153902/370002150801.pdf/40115ac2-2d3b-4c67-88cd-16e44d0b9ea2?version=1.0>

E15.cz. *Kypr opouští záchranný program, nevyčerpá ani všechny peníze* [online]. 2015 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/zahranicni/ekonomika/kypr-opousti-zachranny-program-nevycerpal-ani-vsechny-penize-1277460>

ECORYS Nederland BV: European Commission, DG-REGIO. *Study on Strategic Evaluation on Transport Investment Priorities under Structural and Cohesion funds for the Programming Period 2007-2013: Country Report Cyprus* [online]. Rotterdam, 2006 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/evalstrat_tran/cyprus.pdf

ENVIRONMENTAL LEADER: Environmental & Energy Management News. *Cyprus' Water Crisis Shows Climate Change Is Here and Businesses Must Act Now* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.environmentalleader.com/2015/12/21/cyprus-water-crisis-shows-climate-change-is-here-and-businesses-must-act-now/>

EUR-LEX. *Agenda pro udržitelný a konkurenceschopný evropský cestovní ruch* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=URISERV%3A110132>

EUROSTAT. *Your key to European statistics*. [online]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat>

EVROPSKÁ KOMISE. *Country Report Cyprus 2016: Commission staff working document* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_cyprus_en.pdf

EXTRADOVOLENA.com. *5 nejkrásnějších pláží na Kypru* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.extradovolena.com/5-nejkrasnejsich-plazi-na-kypru/>

IDEALNIZAJEZDY.cz. *Kypr* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.idealnizajezdy.cz/zeme/kypr/popis/>

IHNED.CZ: Zpravodajský server Hospodářských novin. *Kyperskému městu duchů svítá naděje. Otevře se opět pro světové celebrity?* [online]. 2012, 2012-08-12. ISSN 1213-7693.

Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/svet-evropa/c1-56990410-kyperskemu-mestu-duchu-svita-nadeje-otevre-se-opet-pro-svetove-celebrity>

INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE: *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs) 2015 – 2030* [online]. 2015 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/cile-udrzitelneho-rozvoje-sdgs-2015-2030/>

KOLEKTIV KONSORCIA SPROR PLUS. *Cestovní ruch a udržitelný rozvoj: Odborná školení a vzdělávání pracovníků územní veřejné správy pro oblast cestovního ruchu* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007 [cit. 2015-01-19]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/b973337b-cccc-42a3-9d19-2b23356dcff2/GetFile15_1.pdf

KRČMÁŘ, K. *Posvátný cedr léčil malomocné a vyráběly se z něj sarkofágy. Dnes ale z Libanonu mizí*. National Geographic: Česko [online]. 2012 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.national-geographic.cz/detail/posvatny-cedr-lecil-malomocne-a-vyrabely-se-z-nej-sarkofagy-dnes-ale-z-libanonu-mizi-28791/>

KYPERSKÁ TURISTICKÁ ORGANIZACE. *Cyprus Tourism Organisation* [online]. Dostupné z: <http://www.visitcyprus.com/wps/portal>

KYPR-WEB.cz. *Pohoří Troodos* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.kypr-web.cz/clanky/pohori-troodos>

MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ. *Agroturistika: Zelený cestovní ruch* [online]. [cit. 2015-01-22]. Dostupné z: http://web2.mendelu.cz/af_291_projekty2/vseo/stranka.php?kod=1650

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *Destinační management a vytváření produktů v cestovním ruchu* [online]. Praha, 2006 [cit. 2015-01-22]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/cc80193b-e4e8-4694-8a65-728df70a5fd8/GetFile14_2.pdf

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *Evropský systém ukazatelů v oblasti cestovního ruchu: SOUBOR NÁSTROJŮ pro udržitelné destinace* [online]. 2013 [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/getmedia/ed4ea4de-1cf2-4323-a2a2-e96113b96691/Evropsky-system-ukazatelu-v-oblasti-cestovniho-ruchu.pdf>

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *PRIORITY EU V OBLASTI UDRŽITELNÉHO ROZVOJE ČR* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z:

<http://www.mmr.cz/getmedia/041b7747-b84d-4a93-ad9c-ac8cfb06fd37/GetFile38.pdf>

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR: Kolektiv autorů Katedry cestovního ruchu VŠE v Praze. *Cestovní ruch pro všechny* [online]. Praha, 2008 [cit. 2016-04-14]. ISBN 978-80-7399-407-05. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/4fa1846e-ee0c-40d7-ae2e-a43007314a2e/GetFile14_1.pdf

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR. *Kypr: Očekávaný vývoj v teritoriu* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/kypr/ekonomika/ocekavany_vyvoj_v_teritoriu.html

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR. *Kypr: Seznam platných mezinárodních smluv s Českou republikou* [online]. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/kypr/smlouvy/index.html

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR. *Zahraniční vztahy: Multilaterální spolupráce* [online]. [cit. 2015-01-22]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/osn/rio_20_svetovy_summit_o_udrzitelnem.html

MINISTRY OF AGRICULTURE, RURAL DEVELOPMENT AND ENVIRONMENT. *Odbor životního prostředí* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z:

http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environment.nsf/index_en/index_en?OpenDocument

RAILWAYBULLETIN. *Cyprus plans intercity railway*. In: Railwaybulletin.com [online]. 2012 [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://www.railwaybulletin.com/2012/11/cyprus-plans-intercity-railway>

ROZHLAS.cz: *Kypr odvrátil bankrot, jeho záchranný program úspěšně končí* [online]. 2015 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/zpravy/ekonomikavevrobe/_zprava/kypr-odvratil-bankrot-jeho-zachranny-program-uspesne-konci--1599289

SKICYPRUS.com. *Ski Slopes of Troodos Resort* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.skicyprus.com/troodos/slopes/>

SMÉKALOVÁ, Michaela. Kypr: Tradice a svátky na Kypru. CK Mundo: Cestujte s lidmi na stejné vlně [online]. 2009 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.mundo.cz/kypr/svatky>

STATE PLANNING ORGANIZATION. Turkish Republic of Northern Cyprus. *Economic and Social Indicators* [online]. 2014 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.devplan.org/Ecosos/BOOK/SEG-2014.pdf>

STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. *Annual Data on Trips of Residents of Cyprus, 2014* [online]. 2016 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/services_71main_en/services_71main_en?OpenForm&sub=1&sel=2

STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. *Demographic report 2014*. [online]. 2015 [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: <http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/8C0C908964C02BEFC2257F030037EDE6?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print>

STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. *Main indicators* [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/dmlIndicator_main_en/dmlIndicator_main_en?OpenDocument

STATISTICAL SERVICE OF CYPRUS. *Tourism statistics 2014* [online]. [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: [http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/EEFAF251A96D6635C2257712003E8CD2/\\$file/TOURISM_%20STATISTICS-2014-250416.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/EEFAF251A96D6635C2257712003E8CD2/$file/TOURISM_%20STATISTICS-2014-250416.pdf?OpenElement)

UNITED NATIONS. *Sustainable development: AGENDA 21* [online]. [cit. 2015-01-22]. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

UNITED NATIONS. *Sustainable development: Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* [online]. 2015 [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANISATION. *World Heritage Convention: Cyprus* [online]. [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/cy>

UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME. Mediterranean Action Plan. *Barcelona Convention* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://www.unepmap.org/index.php?module=content2&catid=001001004>

WORLD TRAVEL & TOURISM COUNCIL. *Travel & Tourism ECONOMIC IMPACT 2016: CYPRUS* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/countries%202016/cyprus2016.pdf>